

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1880.

22:a årgången.

2:a häft.

Innehåll:

	Sid.
9. Et Dukkehjem af Ibsen. Af L. H. Å.	65.
10. En kvinlig svensk gymnasist för hundra år sedan. Af G. E-m.	84.
11. Elisabeth Barrett Browning. (Slut.) Af E-N.	92.
12. Barnens klagan. Poem af Elisabeth Barret Browning. Öfvers. af Edv. Fredin.	109.
13. † Thekla Knös. Af Esselde.	123.
14. Boköfversigt.	115.
Mönster.	
Annonsafdelning.	

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

9. Et Dukkehjem af Ibsen.

Få literära alster sedan lång tid tillbaka hafva väckt en så allmän uppmärksamhet som Ibsens senaste verk »Et Dukkehjem». Få hafva äfven blifvit så olika bedömda och, hvad mer är, så olika uppfattade som detta. Redan denna sistnämnda omständighet tyckes i och för sig tagen göra det ganska troligt, att vi här hafva för oss en af människoandens skönaste snilleverk, en konstprodukt af blifvande värde. Sitt odelade bifall, sin blinda beundran skänker allmänheten åt sådant, som, tilltalande genom sin eleganta form, sällan djupare berör mänsklighetens viktigare frågor. Det glittrar en stund, tjusar samtiden eller på sin höjd en eller par följande generationer för att snart försjunka i glömskans natt, på sin höjd återfunnet på någon literaturhistorikers dammigaste hyllor. Flera exempel skulle kunna anföras, egnade att belysa detta. De bland nutidens människor, som äro något till åren, kunna berätta om det odelade bifall ett skaldeverk sådant som Frithiofs saga tillvann sig, då det först utkom. Den, som *då* vågat ett klander af allvarligare beskaffenhet, hade väl blifvit betraktad, snart sagdt, som hvars mans niding. — Den nu lefvande yngre generationen läser den eller rättare *har* läst den, utan att däri finna några toner, som mäktigare återklinga i dess eget bröst.

Däremot är det just det ädlaste och bästa inom mänskligheten, det som utöfvar det mäst djupgående och mäst varaktiga *inflytande*, det är just detta, som varder föremål för olika uppfattning, olika bedömande. Man tänke — för att här blott fästa uppmärksamheten vid ett enda exempel, men också det allra mäst talande — på de ord, profeten från Nazareth för nära

två årtusenden sedan uttalade i Palästinas näjder. Intet, af hvad människotunga talat, har varit föremål för sådant motstånd, sådana förfärliga misstydingar. Och dock, tvänne årtusenden hafva ej varit nog för att lära människoslägtet att tillegna sig en ringa bråkdelen af denna läras verkliga innehåll.

Alstren af Henrik Ibsens diktaresnille höra till de företeelser, som, mindre egnade att lysa för ögonblicket, däremot skänka vårt slägte en varaktig behållning, få literära alster hafva ock varit föremål för så mycket, både motstånd och misstyding. Där susar igenom denne mans verk en frisk vind, en fläkt från Norges fjällar, och med allt skäl kan det sägas, att han är en nationel skald. Men han har gjort sig till målsman för hela mänsklighetens viktigaste intressen, för det ädlaste och bästa, vår samtid känner och vill, han har förökat det arf, den åt kommande släkten skall lämna, »derför räknar mänskligheten honom bland *sina* hjältar».

Hvad nu särskilt »Et Dukkehjem» beträffar, så är det ej att undra på, att det af olika människor skall mottagas, uppfattas och bedömas på mycket olika sätt. Det berör en af de frågor, till hvilka hvarje människa, medvetet eller omedvetet, måste intaga en viss ställning, och det behandlar denna fråga så, att dess innersta väsende blottas. Och på den ståndpunkt, man i denna fråga intager, beror då naturligen den uppfattning, man gör sig af skaldeverket.

Af det sagda framgår, att vi på det bestämdaste ansluta oss till deras mening, som finna »Et Dukkehjem», besjäladt af en viss för författaren medveten tendens. Ibsen har här, likaså litet som i sina andra dramer, velat *blott beskrifva* verkligheten, han har jämväl äfven velat *kriticera* den, eller rättare han har velat beskrifva den *så*, att han därmed kriticerat den. Men lider då ej dramats ästhetiska värde däraf? Det har länge inom den ästetiska vetenskapen gått och gällt som en trosartikel, att all s. k. tendensdiktning vore i grund förfelad. Vi

kunna omöjligen finna denna lära grundad på giltiga skäl. Sannt är det visserligen, att en dikts ästhetiska värde ej får bedömas efter tendensens sanning, likaså litet som det får göras beroende däraf, om öfverhufvud någon tendens finnes. Men skulle icke äfven en moralisk sanning kunna framställas så, att den verkligen gör ett ästhetiskt intryck? Endast detta skönhetsvärmeri, som vill söka förmå människan att under den ästhetiska kontemplerationen glömma, att hon är en hel människa, med sina behof, sina fordringar, sina känslor, sina strider, kan göra oss benägna att besvara denna fråga nekande. Inför smakens domstol förkastas det, som är *oskönt*, det må för öfrigt vara huru sant och förträffligt som hälst. Däremot berömmes det *sköna*, det må nu hafva en tendens eller icke hafva någon. Se vi på den tendensdiktning, som föregått Paludan-Müller och Ibsen, så är det visserligen sannt, att dess skapelser i de flesta fall måste betraktas såsom tämligen misslyckade. Skälen därtill äro lätt funna. Antingen har tendensen varit falsk, och den moral, som förkunnats, varit en kalkborgarmoral, eller och har den, ehuru sann, framställts i en oskön, docerande form.

Men hvilken är då väl tendensen i det skaldeverk, som nu föreligger oss? Eller först och främst, hvad rör den egentligen? På den senare frågan gifva vi obetingadt det svaret, att den rör frågan om äktenskapets väsende och den dermed så nära sammanhängande om kvinnans etiskt-sociala ställning. Endast den vildaste konstruktionslusta, kan förvrída saken ända därhän, att man föreställer sig, att författaren haft för afsigt, att i och genom de i dramat uppträdande personerna låta representanterna för de olika allmänna kulturriktningarne i vår tid passera revu och afstraffas. Ett slikt påstående tarfvar ej vederläggning. — Härmed neka vi naturligtvis ej, att äfven andra frågor då och då beröras i skaldeverket, t. ex. frågan om viljans frihet samt den däraf beroende om vidden och

betydelsen af människans tillräknelighet för sina gärningar. Dessa af Ibsen med förkärlek behandlade frågor (Jemför t. ex. särskildt slutet af Kejser och Gallilæer och af Kongsemnerne) framskynta t. ex. i fråga om Noras uppfostran, i Helmers klagomål öfver lögnaktiga mödrars tidigt förolyckade barn och i doktor Ranks tal om en nemisis divina, i viss mån ock i fråga om Noras tillräknelighet för förfalskningsbrottet.

Det är emellertid obestriddigt, att frågan om äktenskapet och kvinnan utgör skaldeverkets egentliga tyngdpunkt. Söka vi nu göra oss reda, för hvilken den grunduppfattning af dessa förhållanden är, som genomgår det hela, så torde den kunna i korthet så angifvas: För ett äktenskapligt lif i sann och högre mening erfordras framför allt den gemensamhetskänsla i lifvets viktigaste frågor, som nödvändigt tar sitt uttryck i en sann *förtrolighet* makarne emellan. Utan denna gemensamhetskänsla förlorar deras samlif det innehåll och den allvarets prägel, som en svärmisk beundran, äfven om den skulle leda till verklig offervillighet, omöjligen kan ersätta. En sådan förbindelse, den må i det yttre bära en aldrig så älsklig prägel, är ej att betrakta såsom ett verkligt äktenskap, utan fast bättre som en osedlig förbindelse, *hvars upplösning kräfves af kyskhetens pligt*. Skalden söker hos oss inskräpa dessa sanningar genom att skildra för oss ett till det yttre utseendet ovanligt lyckligt äktenskap, där båda makarne fullständigt saknade den nämnda förutsättningen, mannen i följd af en självviskhet, som hindrade honom att i hustrun se annat än en leksak för sig, ett tidsfördrif under lediga stunder, hustrun genom att, trots all den hängifvenhet och offervillighet, hvaraf hon var mäktig, fullständigt sakna behovet af ett egentligen personligt samlif med sin ledsagare genom lifvet. Deras sammanlefnad blir i följd däraf något mer eller mindre yttre, ej en angelägenhet för personligheten i dess innersta djup. Ehuru mannen, så snart hans egna fördelar hotas, är färdig och be-

redd att kärlekslöst bortstöta hustrun, på samma gång han ger sitt eget moraliska värde förloradt för att rädda skenet, är dock hustrun den, som först märker det skefva i deras ställning. Hon märker detta, emedan offervilligheten varit det, på hvilket hon lagt den största vigt, och, då hon finner sig förgäfvades hafva väntat att få se prof på denna äfven hos mannen, kan hon ej undgå att få ögonen öppna, för att hon i själfva verket är främmande för honom, likasom han är främmande för henne. Af månhet om sin kvinliga ära yrkar hon på äktenskapets upplösning.

Äfven orsaken till ingäendet och fortsättandet af slika äktenskap angifves. Denna är den uppfattning af kvinnan, som ej vill tillerkänna henne en själfständig ställning gent emot mannen, ej inrymma henne rätt att tänka i lifvets viktigaste frågor. Den detta icke gör, han kan ej håller känna behovet af ett personligt samlif med henne, och hans äktenskap bygges därför från början på falska principer. Hustrun å sin sida isoleras äfven på detta sätt från mannen och känner ej behof af ett personligt samlif med honom. Så uppstår en klyfta dem emellan, hvilken den under sådana förhållanden sig insmygande lögnen och förställningen endast ofullkomligt kunna skyla.

Huruvida de personer, hvilkas äktenskap på detta sätt blifvit förfeladt, under förutsättning, att de blifvit, det de bort och kunnat blifva, på grund af sin naturell verkligen äro lämpade för ett äktenskapligt lif med hvarandra, är något, som af dramat lämnas som en öppen fråga. Hufvudsaken är, att *det* äktenskap, hvori de *nu* lefvat, är misslyckadt och måste upplösas. Ty utom att det i sig själf är osedligt, och hvarje sammanlefnad dem emellan frestar till osedlighet, så är en upplösning nödvändig för hvars och ens egen sedliga utveckling, i hvilken de nu ej kunna gagna, utan blott skada hvarandra. Hustrun har ej styrka att kväsa mannens egoistiska

själf tillräcklighet och tillvinna sig en själfständig ställning gent emot honom; genom sammanlefnad med henne skola hans moraliska lyten blott alltmer tillväxa. Och han är ej man att uppfostra henne. Hon måste vara allena för att uppfostra sig själf.

Genom en hastig blick på de i dramat verkande karaktärerna skola vi söka visa, huru dessa tankar i dem taga gestalt. Att påpeka alla de skönheter, som i stycket framträda, all den friskhet och fasthet i karaktärsteckningens detaljer, som i det samma röjer sig, förbjuder oss utrymmet.

Nora, bankdirektör Helmers hustru, är en *djupt* anlagd, till sitt innersta väsen kärleksfull natur, mäktig af en djup och innerlig böjelse. Hennes fordringar på lifvet äro stora, och hon vill ej låta nöja sig med skenet. Hvad där tarivas, för att ur en jordmån sådan som hennes, i hvilken så många goda frön blifvit nedlagda, den herrligaste gröda skall uppspira, det är, att kärlekens sol skall skina derpå. Själf trängtar hon efter en djup, innerlig kärlek. Hon vill finna den hos sig själf, och hon vill se den besvarad af andra. Men hon har i själfva verket aldrig funnit den. Det finnes ingen människa på jorden, som hon helt och sant älskar. Allmän människokärlek saknar hon. Hon är ej anlagd härför, ty hennes känslor äro mer intensiva än omfattande, och hennes förhållande till sin man beherrskas af en anda, som lätt gör människan egoistisk gent emot andra. Hon kan omöjligen förmås att djupare intressera sig för något, som ej omedelbart hänför sig härtill. Hon är visst icke så okunnig, om att hon handlat orätt mot Krogstad, då hon gaf honom ett falskt namn såsom säkerhet, som det kan förefalla, men hon säger helt öppet, att hon ej tog hänsyn till honom, icke alls brydde sig om honom. Då det upprepade gånger förhålles henne, att hon har pligter äfven emot andra än fader, man och barn, vinner detta i hennes inre ingen genklang, de äro ju »främmande», säger hon-

Ganska betecknande är hennes förhållande till doktor Rank, särskilt sådant det framträder i deras samtal i andra akten. Detta samtal bär i början en viss prägel af frivolitet, på samma gång det strängt håller sig inom gränserna för »det passande». Med koketteriets alla hjälpmedel söker Nora försätta doktorn i en sinnesstämning, som kan göra honom benägen att lämna henne den äskade hjälpen. Slutet blir, att han gör henne sin kärleksförklaring. Hvad intryck gör väl detta på Nora? Icke förvåningens. Själf säger hon, att hon på sätt och vis förut anat, hvad han nu sagt henne. Icke sorgens, öfver att vara föremål för känslor, dem hon ej kan besvara; tvärtom, hon finner nog och har alltid funnit ett visst behag i detta. Icke håller känner hon något medlidande med honom eller någon slags förtrytelse, öfver att han närt dem. Hon gör sig inga själföförelser med anledning af de beskyllningar, han riktar emot henne, att själf gifvit anledning härtill. Allt, hvad hon röjer, är harm öfver, att han begått den »klumpigheten» att ärligt säga henne, huru saken förhöll sig. Kanske hon i det hela ej håller haft så mycket däremot, blott förklaringen ej kommit i ett så fatalt ögonblick. *Nu* går det ej för sig att begära hans hjälp, icke så som hade Nora haft något emot, hvarken att hafva beundrare eller att taga emot hjälp af dem. Raka motsatsen har hon sagt till fru Linde, och helt nyss visade hennes beteende mot doktor Rank, att hon ej hyser några sådana betänkligheter. Men att taga emot hjälp af en *förklarad* beundrare, det är något, som hon drager sig för i det längsta, dock så, att hon i yttersta nödfall kan tillgripa äfven den utvägen, om den blott hjälpte.

Detta allt får sin psykologiska förklaring i arten och beskaffenheten af hennes förhållande till sin man. Honom älskar hon med den sinliga kärlekens hela glöd, med det ungdomliga svärmeriets hela hängifvenhet. För honom vill hon offra allt, och hon väntar af honom samma offervillighet tillbaka. Men

hvad är det då väl, hon hos honom älskar? Det är det manliga idealet, manligheten in abstracto, hvilket hon, ehuru med orätt, tror vara i honom förkroppsligad. Det är ej *honom*, ej hans person, hon älskar. Hon känner honom icke, kan följaktligen ej älska honom. En följd häraf är, att hennes förhållande till honom kommer att lida brist på det, som utgör särskilt den äktenskapliga kärlekens oundgängligaste förutsättning — förtroligheten. Det är hennes skuld lika mycket som hans, att en sådan förtrolighet aldrig kommit till stånd makarne emellan, ty hon *vill* tydligen ej sätta sig på en förtrolig fot med sin man. I allt, från det största till det minsta, bär hennes beteende emot honom prägeln af förställning och lögnaktighet. Knappt ett ord yttrar hon till honom, som kan sägas innehålla hela sanningen. Skall hon bedja honom om en tjänst för sig eller andra, kan det omöjligen ske på öppet och ärligt sätt, smickret och lögnen måste alltid vara med. (T. ex. då hon i första akten skall rekommendera fru Linde till en plats i aktiebanken). Må nu vara, att hon haft eller trott sig hafva skäl till att utan sin mans vetskap förskaffa medel att rädda hans lif. Att denna hemlighet förefinnes makarne emellan utgör ej ett ämne för hennes ledsnad, hon känner ej deras samlif stördt deraf, tvärtom hon finner däri en njutning. Hon skyr äfven sedermera, då hans lif är utan fara, att för honom yppa verkliga förhållandet. Hon fruktar, att hans själf tillräcklighet, eller hvad hon kallar hans själfkänsla, detta hans värsta fel, som hon bort göra allt för att förtaga, därigenom skall såras, och deras sammanlefnad störas, ehuru hon snarare tvärtom däri hade bort se ett medel att vinna den förtrolighet och den känsla af ömsesidigt beroende, som äro förutsättningarne för all äktenskaplig lycka, men som man förgäfves söker i hennes och hennes mans sammanlefnad.

Saknar nu Nora denna åtrå efter *förtrolighet* med mannen så kan med skäl sägas, att hon ej älskar honom i ordets dju-

paste mening. Själff är hon likaså öfvertygad, att hon detta gör, som att hennes kärlek är på samma sätt besvarad. Det är ett drag, som vittnar om en ovanlig skärpa i skaldens psykologiska analys, att han låter henne, den af naturen svärmisska, för det romantiska benägna, stundom rent af öfverspända kvinnan, hemfallen, som hon är åt en kärlek, hvars centrum ej är den individuella personligheten, utan ett abstrakt dimhöljdt ideal, se kärlekens högsta uttryck hos sig och andra ej i den stilla hängifvenheten och *förtroligheten* i lifvets alla förhållanden, från de minsta till de största, utan fast hållre i färdigheten till stora, förvånansväckande offer. Själff är hon villig till sådana och väntar det samma af mannen. Stundom likasom anar hon, att där fattas något i deras förhållande till hvarandra. (Se slutet af samtalet med doktor Rank). Hon tror nog, hon är lifligt öfvertygad, om att hennes man älskar henne, men hon vill se bevis på hans kärlek, icke i ord och åthäfvor, utan i handling. Detta är »det underbara», som hon väntat. Det skall för henne blifva i sanning nytt och underbart att se detta, ty hon har aldrig sett, och hon begär ej, vill ej se det i hvardagslifvets prosa. Men i denna sin väntan varder hon grymt besviken. Likasom Nora aldrig älskat helt och sant, så har hon aldrig varit helt och sant, d. ä. verkligt *personligt* älskad. Under sådana förhållanden har en natur sådan som hennes aldrig fått utveckla sig, till hvad den kunnat blifva, därför är hon »i många stycken ännu ett barn». När nu omsider ytligheten och själfviskheten i hennes mans böjelse för henne med ens, likt en blix från en klar himmel, ljungår fram för henne i all dess lumpenhet, då svigtar grunden under hennes fötter. Nu blir det plötsligen klart för henne, att han ej uppfyller de fordringar, hon måste ställa på den, åt hvilken hon skall skänka hela sitt hjärtas rikedom. Ej i honom är hennes drömda ideal förkroppsligadt. Men detta måste ock lära henne, att hon aldrig känt honom. Ljus upp-

går nu ock öfver arten af hennes eget tillstånd. Hon finner nu, att hon aldrig varit fästad vid honom, så som en maka bör vara fäst vid sin make, att något äktenskap mellan dem aldrig ägt rum, utan att hon i åtta år »levvat tillsammans med en främmande man och fått tre barn». Hon ryser vid denna tanke och känner sig af omtänka om sin kvinliga ära förbjuden att vidare tillbringa ens en enda »natt i en främmande mans bostad». Frikallande mannen från alla förpligtelser, öfverger hon hus och hem.

Hvari ligger då egentligen Noras tragiska skuld? Eller har hon egentligen skuld, till att hon blifvit den, hon är? Ja visserligen. Hon har väl *längtat* efter kärlek hos sig själf likasom efter andras kärlek till henne, men hon har aldrig i egentlig mening *sökt* den. Därföre kunde hon först ingå och sedan framgent lägga sig till ro vid ett sådant äktenskap, som det, i hvilket hon lefde med Helmer, utan att rätt göra sig reda för dess inre haltlöshet. Hon har kunnat vara nöjd med en kärlek, som saknade den sanna kärlekens väsentligaste kännemärke, den fulla förtroligheten, den personliga gemenskapen i syften och intressen. Hon har väl anat det skefva i sin ställning (samtalet med doktor Rank), men, en lögnerska emot sig själf, likasom emot andra, har hon nedtystat dessa aningar och väntat något »vidunderligt», som skulle öfvertyga henne om deras haltlöshet. Bäst uttalar hon sin tragiska skuld, då hon säger, att hon lefvat tillsammans med en *främmande* man, ty främmande hafva dessa makar alltid varit för hvarandra.

Men Nora är ej en svag kvinna. Hon äger styrka och mod. Mod har hon förut visat, och då själfbedrägeriets mask ryckes från hennes ansigte, är hon icke den, som uppgifver sina idealer därför, att hon ej fann dem där, hvarest hon väntat att finna dem. Nej, nu först få de för hennes medvetande full verklighet, nu inser hon, hvad hon felat,

och hvad hon bör göra. Efter vunnen klar insigt, i att hon till mannen lefvat i ett osedligt förhållande har hon mod att bryta detta. Hon måste bryta detta förhållande, ty det är okyskt, och någon annan sammanlefnad dem emellan är ej möjlig, än antingen en fortvaro i detta förhållande eller och ett verkligt äktenskap. Hon hoppas ännu, ehuru hon knappt vågar det, på möjligheten af det senare, men därför måste både hon och mannen undergå en grundlig förändring. Hon måste lära känna världen, människorna, men framför allt sig själf. Handlar då Nora rätt, då hon så öfvergifver man och barn? Hvad mannen angår, så beror detta naturligtvis, på huru man uppfattar äktenskapet. Vi må ett ögonblick dröja vid denna fråga, enär hon är af största vikt för en rätt uppfattning af betydelsen af det skaldeverk, hvars analys föreligger oss. — Hvarje tidsålder har sin Moloch, för hvilken hon tillbedjande nedfaller. Han har icke alltid en i det yttre vidrig gestalt, han är icke alltid försedd med ett tjurhufvud, ur hvars glödande gap offrens jammerskri stiga högt mot skyn. Han kan stundom kläda sig i en skön, förförisk dräkt, men våra barn, samtidens bästa krafter och framtidens hopp förtär han i alla fall med samma glupande vildhet — han må kalla sig mänsklig skönhet, Romas världsvälde, St. Petri stol, riddarens ära, Herrans smorda eller massans pockande på jämlikhet och politisk likställdhet. Det nittonde århundradet har också sin, och han heter det *abstrakta sedebudet*, den döda formen, utan sammanhang med den lefvande personligheten — m. a. o. »bokstafven, som dödar». Huru många af tidens bästa söner och döttrar säga ej till denna afgud: »Baal, du är en stor gud, och det är intet bedrägeri med dig.» Men från Sinai, från mänsklighetens höjder, ljuder ännu likasom förr med tordönsröst budet från *kärlekens* Gud: »du skall inga andra gudar hafva för mig». — Icke minst gäller detta äktenskapet. Sedan äldre, mer eller mindre katolicerande uppfattningar bör-

jat vika, håller man sig fast vid bokstafven, den yttre formen. Man ordar vida om löftens helgd, om trohet in i döden, sedan kärleken slocknat, liksom vore det i sin ordning, att den skall slockna, för att efterträdas af den döda formen. Man besinnar ej, att ett sådant äktenskap är från början till slut osedligt. Det kan icke här vara vår uppgift, att närmare utreda den frågan, när en person, som lefvat eller trott sig lefva i ett äktenskapligt förhållande till en annan, kan anses hafva giltiga skäl att bryta detta. Så mycket synes oss gifvit, att, om en sådan handling, för att vara etiskt kräfd och berättigad, skall motiveras däraf, att äktenskapets nödvändiga förutsättningar saknas, så måste åter själfva denna omständighet bero dels på vigten af de sidor i äktenskapet, med afseende på hvilka brist förefinnes, dels på graden af den visshet, med hvilken man funnit, att den verkliga är förhanden. Blotta den omständigheten, att brist och kanske en ganska väsentlig brist röjer sig i makarnes förhållande till hvarandra, kan endast motivera ett allvarligt sträfvande att söka afhjälpa denna brist, såvidt detta är möjligt. Ej håller kan blotta tillvaron af *tvifvel* på de äktenskapliga grundvilkorens förhandenvaro motivera annat än en grundlig och genomgående själfpröfning, något, som icke blott icke hindrar, utan fasthållre förutsättes för ett sant äktenskapligt lif, om man än icke kan glädja sig åt eller berömma, att denna själfpröfning företages *först* efter äktenskapets ingående. Först då, när man kommit till full visshet om, att den nödvändiga och grundväsentliga förutsättningen för ett äktenskapligt lif saknas, och så saknas, att den ej genom fri vilja kan vinnas, först då har man rätt, men också pligt att bryta en förbindelse, som ej kan få annat än en osedlig karaktär eller åtminstone fresta till osedlighet *). Men när

*) Utan att på något sätt missförstå den ärade förf:ns uppfattning af detta moment i dikten, hvilken uppfattning vi i allt väsentligt dela, vilja vi dock påpeka att hans sista yttrande löper fara att misstydas af de många i vår tid, hvilka förmena att första plötsligt upplammande lidelse

nu Nora kommit till visshet om, att hon ej var och, om hon under nuvarande förhållanden fortsatte sin sammanlefnad med Helmer, ej kunde blifva hans äkta hustru, då hade hon icke blott rätt, utan ock förpligtelse att med denna sammanlefnad upphöra.

Men barnen, har hon rätt att äfven öfvergifva dem? Icke enhvar, hvars äktenskap är förfeladt, har rätt att göra detta. Men Nora och enhvar, som är sådan som hon och lefver i sådana förhållanden, har både rätt och pligt därtill. »Jag vet, att de äro i bättre händer än mina», säger hon, därmed tydligen syftande på sin amma, i hvars vård hon lämnar dem, och som förut mot Nora själf fyllt en moders pligter. Själf är hon ej vuxen moderskallet. Stannade hon kvar, skulle hon snart återsjunka i de gamla förhållandena, den frestelsen känner hon sig för svag att emotstå. Barnen kunna, för närvarande åtminstone, ej komma i åtnjutande af den lyckan att vårdas af föräldrar, som verkligen lefva i äktenskap med, d. v. s. älska hvarandra. De dela samma öde som så många andra oäkta barn (jempför samtalet med amman i början af andra akten). Hufvudvigten för ett barn ligger i alla fall ej därpå, att det uppfostras af dem, som gifvit det lifvet, utan därpå, att det *väl* uppfostras, det må nu vara af föräldrar eller af andra personer.

Bankdirektör Helmer utgör i många afseenden sin hustrus motsats. Han är i grund och botten en själfvisk, kärlekslös

för en annan än den man lofvat sin tro måste — såsom omöjlig görande en sann förtrolighet makarne emellan och af den fria viljan obetingbar — gifva rätt och pligt att upplösa det gamla äktenskapet och ingå ett nytt. Att vi liksom säkerligen för:n på *det varmaste protesterar* mot ett sådant åskådningssätt behöfva vi knappast säga. En dubbel protest mot detta hyllande af *passionen såsom den allena gällande förutsättningen för äktenskapet* har också Ibsen här inlagt genom att ej blott ställa Nora fri från hvarje misstanke att handla af sådant motiv, utan tillika framhålla såsom den innersta drifkraften i hennes handlingssätt just det, att hennes förbindelse med Helmer i sjelfva verket hvilat på nämnda låga förutsättning och således aldrig blifvit ett äktenskap; det att *Forelskelsen* dem emellan aldrig blifvit *kärlek*. Red:n.

varelse, som sätter sin egentliga ära uti att vara sig själf nog och att ställa sig så på en höjd, dit det orena ej kan tränga. Det är dock ej egentligen på det moraliska värdet han lägger vikt, utan på skenet, det yttre oberoendet, anseendet, i viss mån hvad man brukar kalla *justitia civilis* — med ett ord på ytan, ej egentligen den glänsande, icke flärden, men den, som tyckes antyda ett gediget innehåll där, hvarest detta saknas. Han är en allt igenom ytlig människa, som vill ge sig skenet af att vara ovanligt grundlig. Af stort intresse är att fästa sig vid den godtköpsmoral och de uttryck af förakt för andra menniskor, i synnerhet dem, som begagna sig af »knepp och konstgrepp», hvarmed han upprepade gånger uppbygger sin omgifning. Fariseiskt högmod och skrymtaktighet framlyser i allt hans görande och låtande, egenkärlek är ett utmärkande drag i hans karaktär. Han skryter med sin människokännedom, men, som vanligt är i dylika fall, äro hans närmaste dem, som han minst lärt sig förstå och känna.

Det är klart, att en sådan man ej kan djupare fästa sig vid en natur, sådan som Nora. Han har fattat tycke för henne, han är road af att jollra bort sina lediga stunder med henne, han älskar henne, om man så vill, eller rättare han »finner det roligt att vara förälskad i henne», men något behof af verklig andlig lifsgemenskap med henne känner han ej. Likasom han ej i ekonomiskt afseende vill veta af något som hälst beroende af någon annan, emedan han finner detta »oskönt», så kan han ännu mindre vara benägen att erkänna behofvet af andlig lifsgemenskap med någon annan, minst med en kvinna, som i alla fall ej kan »hjälpa honom att bära hans bekymmer». Samma själfviskhet, som hindrar honom att för egen del känna detta behof, hindrar honom naturligtvis ock att erkänna hustruns rätt till en sådan djupare andlig gemenskap. Tydligt visar sig beskaffenheten af hans karaktärsstyrka och »själfkänsla», då den sättes på ett hårdare prof.

När hustruns förfalskningsbrott varder honom kunnit, är hans första tanke blott, på huru han skall kunna rädda sitt medborgerliga anseende. På hustruns person och sitt förhållande till henne, på hvad hon gjort för honom, på den fara, i hvilken hon sväfvar, tänker han ej. Allt hvad han för henne känner, är harmen öfver, att hon satt hans yttre ställning i fara. Utan betänkande är han beredd att gå in på Krogstads nesliga vilkor — heder och samvete träda nu i andra rummet. Väl kryddar han sitt tal med ordande om den smärta, han känner öfver att hafva lefvat med en lögnerska, en hycklerska, en förbryterska (det sista ändå det värsta, — hon hade ju kommit i kollision med lagen), men när faran var öfver, är det som om ingenting passerat. Glad öfver att *han* är räddad, berömmar han nu t. o. m. hennes handlingssätt, säger, att hon älskat honom som en hustru bör älska sin man, ehuru hon misstagit sig om medlen. Den osjälfständighet, den »kvinliga hjälplöshet», i hvilken hon förut befunnit sig, skall nu göras fullständig, han skall blifva hennes både hjärta och samvete o. s. v. Detta öppnar ändtligen Noras ögon. Det ligger i hela hans uppförande så mycken själfviskhet, så mycken låghet, så mycken ringaktning och kärlekslöshet i förhållande till henne, att hon ej kan undgå att få syn både på beskaffenheten af sitt eget och hans egentliga tillstånd. Hon hade aldrig fruktat, att hennes obetänksamma handling skulle uppväcka hans vrede. Hon hade fördöljt den för honom i början af undseende för hans själfkänsla, och emedan hon ingenting hade emot att hysa en hemlighet för sin man. Sedermera hade hon blott fruktat, att han vid upptäckten skulle bevisa henne ett kärleksprof, egnadt att störta honom själf i olycka. För att förekomma detta ville hon ända sitt lif — men nu fann hon i honom en annan än hon väntat — den själfviske egoisten, och detta visade henne, att han varit

främmande för henne, att ingenderas kärlek varit sann, deras sammanlefnad aldrig ett äktenskap.

Krogstad och *Fru Linde* bilda i viss mån hvad man kan kalla polarriska motsatser till makarne *Helmer*. Den etiska fråga, som här först och främst drager uppmärksamheten till sig är den, huruvida en kvinna, eller öfver hufvud hvilken som hälst, kan anses berättigad, att för sina närmaste blodsfränders skull öfvergifva, den hon älskar, och gifta sig med en annan. Huru författaren af sista scenen i »*Et Dukkehjem*» vill hafva den frågan besvarad, därom kan ej uppstå något tvifvel. Uttryckligen framhålles ock ett svar i öfverensstämmelse härmed. *Krogstad* förehåller *Fru Linde*, att hon handlat orätt, då hon för andras skull försköt honom, som af alla stod henne närmast i lifvet, och gör henne medansvarig för sitt moraliska förfall. Själf erkänner hon, att hennes handlingsätt att sälja sig för andra ej är ett efterföljansvärdt exempel; hon åtminstone vill ej göra det om igen. Vi kunna dock icke neka, att hela denna framställning har en måhända något för matt färgläggning. Man hade kunnat vänta sig, att *Fru Linde* bestämdare erkänt sig hafva gjort orätt. — Ett motstycke till *Nora* visar sig *Fru Linde* i många afseenden vara. *Nora* är en svärmisk, poetiskt anlagd natur, *Fru Linde* är allt igenom prosaisk. Båda hafva de förts på afvägar, den förra genom blind hängifvenhet åt en svärmisk böjelse, den senare genom kall reflektion. Båda hafva de gjort ett offer. *Nora* har offrat eller vill offra allt för sin kärlek eller rättare, för hvad hon tror vara detta. *Fru Linde* har offrat sin kärlek för sina anförvanter. Båda hafva de af missförstådd kärlek, äktenskaplig eller slägtkärlek, sviket lifvets heligaste pligter. *Nora* genom att ej allvarligt söka, ej ställa sig kritiskt till det, hon hade. *Fru Linde* genom att bortkasta detta.

Sagförer *Krogstad* är ifrån topp till tå bankdirektör *Helmers* lefvande motsats. Han saknar alldeles den yttre, bor-

gerliga rättfärdigheten, den polerade ytan. Han är en förfallen, om man så vill, en rå människa. Men där går igenom honom ett streck af ädlare metall. Han är i grunden en bättre människa än Helmer. Besviken och öfvergifven af det käraste han ägde på jorden, har han lidit skeppsbrott på lifvets ocean. Han hade ej styrka att bära ödets hårda slag. Han har kastat bort allt, t. o. m. skenet. Helmer däremot finner sig också besviken, ej på sin hustrus kärlek, tvärtom hennes kärlek, åtminstone det, han själf vill beteckna med detta namn, har satt på spel det käraste, *han* hade på jorden, hans yttre ställning, hans medborgerliga anseende. Han tänker då blott på att *rädda* skenet. För Helmer går vägen till förbättring, om den är möjlig, genom förlusten af den maka, han aldrig älskat, men som han vant sig att betrakta som ett roande tidsfördrif, blott egnadt att befästa honom i hans själf tillräcklighet; för Krogstad är den kvinna, han aldrig upphört att älska, men som åsamkat honom så många bittra stunder, så mycken förnedring, ett medel till hjälp och uppriktelse.

Doktor Rank tager föga eller ingen del i händelsernas utveckling och är synbarligen blott ett medel för illustrerande af Noras karaktär. Ställer man fordran på dramatisk enhet mycket högt, kunde man vara böjd att säga, att hans personlighet vore tämligen öfverflödig. Nekas kan dock ej, att han som illustrerande person är mästertligt funnen. Det onaturliga i hans sjukdom och dess symptom, på hvilket många stött sig, betyder föga eller intet. Hans betydelse för Nora hafva vi redan påpekat. Hans tal om nemesis divina saknar ej betydelse, om det sättes i samband med den andel, uppfostran haft i Noras karaktärsutveckling. Det är frågan om ansvar och skuld, som här, likasom på ett par andra ställen i stycket skyntar igenom. Detta problem utgör, som bekant,

hufvudtemat i ett par af Ibsens mästerverk och spelar i viss mån in i dem alla.

Till sist må vi till besvarande upptaga en flerstädes framställd anmärkning, den nämligen att »Et Dukkehjem» skulle sakna slut och i följd däraf göra ett rent af pinsamt intryck. För att inse det grundlösa i en sådan anmärkning måste man först och främst besinna, att »Et Dukkehjem» är ett sorgespel, en verklig *tragedi*. Det slutar väl ej med död och blodsutgjutelse, men konflikten är så djupt anlagd, att den ej kan lösas, utan att den skuld, de handlande personerna åsamkat sig, drager öfver dem fördärf och olycka. Det skulle då vara orimligt att vänta sig att i slutscenen finna uttryck af allmän belåtenhet, och den, som finner detta »pinsamt», på honom måste hvarje tragedi göra ett sådant intryck. Anledningen till den framställda invändningen torde väl djupast vara, att man förbisett, att Helmer och Nora verkligen äro djupt skuldbelastade. Betonar man åter detta, så framstår dramat som ett i egentlig mening fulländadt helt. Det visar, huru ett äktenskap utan kärlek i djupare mening omsider vid första allvarliga konflikt för det vaknande samvetet blottar sin sedliga halt, och huru just kyskhetens pligt kräfver dess upplösande. Fattas detta och endast detta såsom dramats egentliga innehåll, så inses lätt, att hvarje fortsättning, den må nu hafva lämnats i hvilken form som helst, blott varit egnad att fördunkla intrycket och skada det hela. Skulle en återförsoning framställts, så hade hos åhörarne lätt den tanken vunnit insteg, att brytningen ej varit så grundlig som den verkligen var; skulle åter upplösningen visat sig ohjälplig, så hade tillsatsen blott blifvit en repetition af det nuvarande slutet och dessutom varit egnadt att till de handledande personernas lidanden lägga ännu ett — hopplösheten. Hufvudsaken är i alla fall att visa, huru Nora och Helmer komma till insigt, att de i själfva verket aldrig lefvat i äktenskap med

hvarandra, och att de ej håller för närvarande äro dugliga till att göra detta. Om de framdeles kunna blifva dugliga härtill, om det »underbara», d. ä. verklig äktenskaplig kärlek, som ock bär kärlekens frukt, någonsin dem emellan kan framträda, det är en fråga, som i dramat hvarken kan eller behöfver besvaras.

Nora är sorgespelets egentligen tragiska person. Det patos, hvaraf hon lifvas, är kärleken. Såväl detta patos, som den djupa, starkt sympatetiska person, som är dess bärare, draga onekligen vårt intresse på det lifligaste till sig. Vi känna *medlidande* med henne. Men hon har »ett stort fel». Hennes kärlek saknar individualitet och är ej egentligen personlig. Denna brist i sina känslor söker hon ej öfvervinna. Hon lägger sig till ro vid den, hon förnekar för sig själf dess tillvaro, och hon, den af naturen så djupt anlagda, nöjer sig med ytan. Hennes olycka är därför välförtjänt. Den väcker hos oss *fruktan* för hvarje kränkande af den höga makt, kärlekens innerligt personliga sida, på hvilken hon våldfört sig. Och detta medlidande och denna fruktan »rena» så för vårt medvetande den äktenskapliga kärleken, som är hennes patos*).

»Et Dukkehjem» utgör med afseende på handlingens helgjutenhets och konstnärliga afrundning, den psykologiska analysens djup, det vunna resultatets positiva halt och tankarnes adel, säkerligen den Ibsenska skaldelyrans förnämsta skapelse. Underlägset Brand, Kejser och Galilæer samt Kongsemnerne

*) Enligt Aristoteles' allmänt godkända, ehuru ofta på olika sätt tolkade definition på en tragedi utgör den »en mimetisk framställning af en handling af ett allvarligt och fullt afslutadt innehåll, som utföres ej genom berättelse, utan genom handlande personer, och som genom fruktan och medlidande renar (åskådarnes uppfattning af) den affekt, som besjälade de i dramat handlande personerna». Vi följa här den senast utgifna, efter vår uppfattning rimligaste tolkningen af densamma. »Der endlich gefundene Schlüssel zum Verständniss der Aristotelischen Lehre von der tragischen Katharsis» af A. Bullinger. München 1878.

i de behandlade frågornas omfattning och djup, täflar det med det sistnämnda i dramatisk effekt.

Må det slutligen tillåtås oss att uttala den förhoppningen, att Nordens och vår samtids störste dramaturg, den endast en af Brittaniens hänsofne söner kan göra äran stridig att vara mänsklighetens störste, måtte skänka världen ännu många mästerverk, liknande dem, för hvilka vi redan äro honom tack skyldige. Hart när otroligt är det inflytande, han genom dem och i all synnerhet genom det, för hvilket vi här för en stund tagit våra läsares uppmärksamhet i anspråk, utöfvat till samtidens och eftervärdens förädling. Den dramatiska konstnären har en fördel framför andra, som tala till publiken. Han kläder sina tankar i den dräkt, som bäst talar till människosinnet, i handlingens. Hans inflytande kan därför blifva vidsträcktare och mäktigare än de fleste andres. Har han då snilletts gudagnista, så blir hans inflytande lika väl-signelserikt, om det sättes i det godas tjänst, som det blir fördärfligt, om motsatsen är händelsen.

L. H. Å.

10. En qvinlig svensk gymnasist för hundra år sedan.

Då den lärde komministern i Wada och Angarn, sedermera kongl. hofpredikanten och kyrkoherden i Widbo, Carl Westrin, år 1793 utgaf sitt »Försök till en historia öfver namnkunniga, men i synnerhet lärda fruntimmer», lemnade han deri äfven plats åt *Aurora Liljenroth*. Den enda källa, han härvid hade att åberopa, var Inrikes Tidningar 1781 N:o 13; också bestod hela hans notis blott i ett utdrag af detta tidningsnummer, likväl med den ändringen, att första förnamnet

origtigt uppgafs vara *Charlotta* i stället för *Clara*. Och då sjuttio två år senare »Anteckningar om svenska qvinnor» framträdde i tryck, återfans deri om Aurora Liljenroth ingenting annat än hvad Westrin redan meddelat; till och med det origtiga förnamnet har här blifvit bibehållet. Utan tvifvel har detta förhållande berott derpå, att för vederbörande inga vidare biografiska notiser om henne varit att tillgå, och då vi händelsevis i detta fall befinna oss i en lyckligare ställning, må det tillåtas oss att här i någon mån komplettera hennes biografi; äfven ett så obetydligt bidrag som detta kan ju för den kommande tecknaren af svenska qvinnans historia vara af något värde. Visserligen skulle Aurora Liljenroth sjelf, i fall hon fått bestämma deröfver, under sin lifstid undanbedt sig alt, som kunnat göra henne ytterligare namnkänd, men snart hafva femtio vintrar snögat öfver hennes graf, och under denna tid hafva just de förhållanden, till hvilka *hon* då tog hänsyn, ändrat sig ej obetydligt.

Vid början af förra seklet lefde i Bäckaby socken i Småland en bonde Pehr Bosson, hvilkens son Sven år 1743 inskrefs vid Wexiö gymnasium och dervid antog sin morfaders namn Rooth. Imellertid synes den unge gymnasisten funnit sitt tillnamn altför litet väklingande, ty han förändrade det efter hand, först till Lillerooth, sedan till Lillenrooth, och äntligen till Liljenroth. Han blef med tiden student, magister, docent — alt i Lund —, slutligen lektor vid Visingsö gymnasium och honorarie professor, samt dog 1801. I hans äktenskap med Hedvig Mariana Rudebeck föddes dottern *Clara Aurora* på Wisingsö den 7 Maj 1772. Om hennes aldra första år är ingenting märkvärdigt att berätta, annat än att hon, i likhet med så många tusenden före och efter henne, af sina föräldrar och deras bekanta ansågs för ett barn med ovanligt godt hufvud, att hon under sin faders ledning tidigt började »läsa latin», och att hon vid 7 års ålder blef moderlös. Men

innan hon fyllt nio år, hade hon redan tilldragit sig en uppmärksamhet, som gjort, att hon endast på grund häraf blifvit upptagen i en svensk personalhistoria. I N:o 13 af Inrikes Tidningar för år 1781 stod nemligen införd en korrespondensartikel från Wisingsö, hvori det förmäles, att i konrektors klass vid skolan derstädes blifvit den 9 December 1780 inskrifven »Lectorens Magister Liljenroths wälartade och qwicka dotter, Jungfru Clara Aurora Liljenroth, i den åldern, då hennes minne är bäst, och så ung, at hon icke är sysselsatt med hushållning och söm; och sedan hon undergått behörigt förhör samt funnits hafwa gjort wacker början i nödiga wetenskaper och latinska språket.» Vidare tillades i samma artikel: »denna späda flicka höll förl. termin et tal ur scholä-cathedern öfwer de glada ämnen, Hans Kongl. Majestäts återkomst ifrån dess utrikes resa med återwunnen hälsa, samt öfwer vår dyre Kron-Prinses höga Födelse-Fest.» Äfven i Upfostrings-sällskapets Tidningar (d. 8 Mars 1781) intogs med ledning häraf den underrättelsen, att »vid Visingsö Gymnasium uppammades ett lärdt fruntimmer uti Jungfru Clara Aurora Liljenroth.» Och härmed var hennes »namnkunnighet» gifven. I sanning! Här om någonsin skulle man med en stor författare kunna säga, att slumpen är en gammal skämtare, som roar sig med att förlöjliga människornas föreställningar. Ett åtta-årigt barn håller vid en fest ett tal, en berömmande notis härom införes i en tidning, en biografisk författare får se notisen, och barnet inregistreras genast bland »lärda fruntimmer». Men barnet växer upp till en qvinna, hon förvärfvar vidtomfattande kunskaper, blir en god maka, en öm moder, och hennes lifstråd afklippes först sedan hon nått den vanliga gränsen för en människolefnad; alt detta betyder dock mindre än intet, och såsom ett åtta-årigt barns går hennes minne till efterverlden. Skulle man icke med ett sådant

exempel för ögonen känna sig böjd att »skatta hvarje värde i den mån som det ej skrikes ut»?

Dock — genom dessa reflexioner hafva vi redan gått vår biografiska teckning i förväg; vi återvända därför till vår utgångspunkt. Kanske väcker det hos de fleste af våra läsare en viss förvåning att finna, det för hundra år sedan en ung flicka kunde blifva inskrifven vid en offentlig skola. Att inga bestämda hinder härför lades i vägen, berodde emellertid dels derpå, att Wisingsö skola ursprungligen var stiftad af en enskild man, riksdrotset Per Brahe, och således intog en i viss mån exceptionel ställning bland de svenska offentliga läroverken, dels derpå att lektor Liljenroth vid genomgående af skolans album hade funnit, det redan förut två qvinnor varit der inskrifna, nemligen Ursula Agricola från Strassburg (1644) och Maria Palmgren från Grenna (1645). Och med anledning häraf kom äfven Aurora Liljenroth i tillfälle att åtnjuta undervisning vid denna skola. Hon inskrefs, såsom redan nämnt är, 1780 i konrektors- (d. v. s. andra) klassen, deltog i likhet med skolgossarne i lektionerna, samt höll ytterligare »ett svenskt glädjetal» på kronprinsens födelsedag d. 1 Nov. 1781, och ett tal på svensk vers, öfver H. K. H. Hertigens af Småland födelse, d. 4 Sept. 1782, hvilka båda tal äfvenledes omnämndes i Inrikes Tidningar och Upfostrings-sällskapets Tidningar. Kanske böra vi dock tillägga, att alla dessa tal voro i utkast gifna samt genomsedda och rättade af fadern, men att Aurora L. sedan vid högtidstillfället uppläste dem ur minnet. Sedermera uppflyttades hon i sin tur på gymnasium, höll der 1786 på kronprinsens födelsedag ånyo ett tal på svensk vers, denna gång helt och hållet författadt af henne sjelf, och aflade 1788 med utmärkt beröm afgangsexamen från gymnasium »i alla de vetenskaper, som där föreställas». Härvid fick hon bland annat äfven det vitsordet, att hon under repetition i skolan

för skolpojarna »förklarar både Cornelium och Ovidium med större tydlighet och latinska språkets kannedom än andra gymnasister». Hennes afgang från gymnasium högtidlighöls genom ett afskedstal, angående hvilket vi ännu en gång tilllåta oss citera Inrikes Tidningar (den 17 Nov. 1788): »Wisingsö den 2 Nov. 1788. Förl. gårdag, som war Hans Kongl. Höghets Kron-Prinsens höga Födelsefest, höll, med resp. wederbörandes bewägna minne och bifall, Jungfru Clara Aurora Liljenroth sitt afskeds-tal på fransyska språket uti Gymnasio härstädes med mycket bifall, sedan hon genomgått alla classer wid detta öfningshus. Jungfruns fader Professor Liljenroth, öppnade acten med en rörande inledning angående denne höge Fest samt närwarande krigsoroligheter ej mindre än rikets lycka genom den af Hans Kongl. Höghet Hertig Carl ärhållna förträffeliga seger öfwer Kejslerliga Ryska Flottan. Desse höga ämnen utfördes widare memoriter af bemälte för sit snille redan kända Jungfru, som äfwen år 1786 med beröm hade den nåden på samma höga Fest at tala på Svensk vers.»

Så hade hon då vid 16 års ålder förvärfvat ett mått af kunskaper, som den tiden för en qvinna var en verklig sällsynthet, och förvärfvat en ryktbarhet, visserligen blott efemerisk, men dock sådan, att den kommit få svenska qvinnor vid hennes ålder och i hennes samhällsställning till del. Men henne sjelf hade alt detta vållat mera bekymmer än glädje. Vi hafva redan nämnt, att hon tidigt förlorade sin moder, och den qvinliga omvårdnad, som en uppväxande, intelligent qvinna så väl behöfver, den hade hon sedermera alt framgent måst umbära; fadern var altför mycket upptagen af sina latinska och grekiska auktorer, för att i någon mån kunna bereda henne en ersättning härför. Äfwen i afseende på det rent yttre hade hon fått erfaras, att lärdomen stundom kan utöfva ett mindre gynnsamt inflytande på lifvets förhållanden.

Lektor Liljenroth var nämligen äfven i så måtto en lärd man af gamla skolan, att han föga bekymrade sig om husliga angelägenheter, utan öfverlät åt tjänstfolket alt bestyr härmed, och då han, af naturen sparsam, ej hade något klart begrepp om hvad som behöfdes för ett hushåll, så hände det under stundom, att äfven sådana saker, hvilka räknas såsom oundgängliga i ett ordnadt hem, kunde saknas; någongång lär det härvid hafva gått så långt, att barnen fingo begifva sig hungrika till sängs. Å andra sidan hade hon måst se, att hennes egen lärdom för henne sjelf i det yttre medfört den verkan, att hon behandlades till hälften såsom ett underdjur, till hälften som en paraddocka, och detta förhållande kändes för henne så mycket bittrare, som hennes lynne af naturen var blygt och tillbakadraget. Kommer så härtill, att den allmänna opinionen för hundra år sedan vida bestämdare än nu förnekade kvinnans lämplighet för vetenskapliga sysselsättningar, så må det ej förundra oss, att hos Aurora Liljenroth så småningom utbildade sig en afgjord misstro till önskvärdheten för en kvinna att ega en lärd bildning. Sedan hon derför lemnat gymnasium och fått tillåtelse att sjelf bestämma öfver sin person, slutade hon de lärda studierna och öfvertog vården af sin faders hushåll. Men snart blef den lilla, af-sides liggande ön henne för trång, hon fick tillfälle att komma ut i verlden, och vistades några år i Wexiö hos en ungdomsvän till hennes fader. I detta hus gjorde hon bekantskap med brukspatronen Anders Eneström på Lässebo, den 14 Maj 1798 ingick hon äktenskap med honom, och härmed hade »den lärda mademoiselle Liljenroth» slutat sin bana. Om Aurora Eneström är föga märkvärdigt att förtälja; hon lefde och verkade nästan uteslutande i det tysta, födde åt sin man fem barn, två söner och tre döttrar, hvilka alla hunnit till mogen ålder, och fick i rikt mått njuta af familjelivets glädje, liksom hon ej heller blef förskonad från dess

bekymmer. Efter sin mans död 1824 lefde hon 12 år såsom enka på Liljendahl i Westmanland, ett förestyre för sina underhåfvande, en säker hjälp för dem, som behöfde hennes råd och bistånd, samt afled der den 28 Febr. 1836, med det eftermälet, att hon *kunnat* blifva ett lärdt fruntimmer, men att hon hade blifvit en *ädel* qvinna.

Vi nämnde här ofvan, att Aurora Liljenroth föga trodde på lärdomens gagnelighet för en qvinna. Vi kunna tillägga, att hon i sjelfva verket gick ännu längre: hon ansåg, att om en qvinna verkligen egde en ovanligare fond af kunskaper, så borde hon så vidt möjligt söka dölja detta för världen. Redan innan hon lemnat gymnasium stod denna tanke fullt klar för henne. Framför oss ligger en handskrifven samling af anekdoter och småstycken, den hon påbörjat d. 3 Maj 1788. Häri har hon bland annat antecknat några »strödda tankar om fruntimmer», hvarest den första satsen lyder: »ett förnuftigt fruntimmer är angeläget om et godt rykte, men fruktar namnkunnighet». Och denna sin sålunda uttalade öfvertygelse blef hon trogen under hela sitt lif. Derfor kände hon sig också ej litet besvärad, då Westrin i det nämnda biografiska arbetet intog hennes namn. Efter sitt giftermål och sedan hon således bortlagt sitt fädernensnamn, fick hon naturligtvis vara mera obemärkt. Hände det då någon gång, att en främmande frågade henne, om hon ej vore den berömda mademoiselle Liljenroth, så fick han vanligen till svar, att denna varit hennes syster, och ville han veta, hvart systemen tagit vägen, så fick han det besked, att hon dött för många år sedan. Något prof på sina kunskaper ville hon ej gerna gifva; endast ytterst sällan kunde någon af hennes gamla barndomsvänner få henne att yttra sig på latin, hvilket språk hon i sin ungdom lär hafva talat med ej ringa färdighet. Deremot lät hon ofta nog vid en namnsdag eller födelsedag öfvertala sig att illustrera festen med några verser. Eljes

hade hon en bestämd motvilja mot alt författareskap, ehuru hon alltid var mycket road af läsning, och ofta brukade afskrifva sådana uppsatser, som hade intresserat henne; särskildt hade hon på detta sätt gjort en rikhaltig samling af charader. I hennes bref finner man alltid en särdeles vårdad stil; visserligen förekomma der ej sällan konstruktionssätt, som mera öfverensstämma med latinets än med svenskans skaplynne, men sådant räknades ju för hundra år sedan snarare som en förtjenst än som ett fel i stilistiskt afseende.

Vår korta teckning är slutad. Vi yttrade i inledningen, att förhållandena ändrat sig ej obetydligt sedan Aurora Liljenroths ungdom, och det kan därför icke vara vår mening att på något sätt framhålla hennes åsichter såsom de rigtige i fråga om qvinnans förhållande till de lärda studierna. Men väl tro vi, att hon ifrån sin ståndpunkt och med sin erfarenhet ej alldeles saknade skäl för sin öfvertygelse i detta afseende, och dessutom — hon delade ju denna samma öfvertygelse med en äldre samtida, som stod vida öfver henne både i snille och ryktbarhet — Anna Maria Lenngren. ¹⁾

G. E—m.

¹⁾ Männe ej så väl Aurora Liljenroth som hennes ryktbara äldre samtida »mot sin vilja och mot sitt ja» hafva ådagalagt att i ungdomen bedrifna »lärda studier» ingalunda inkräkta på den sanna qvinligheten eller ingifva ohåga för de husliga pligterna — att man äfven på deras tid kunde vara på en gång »en lärd» och »en ädel qvinna»?

Fråga af

Red.n.

11. Elisabeth Barrett Browning, århundradets skaldinna.

Då vi tro oss veta att denna sinnrika och fängslande studie öfver en af den nyare tidens mäktigaste skaldeandar, följts af våra läsare med mer än vanligt intresse, är det med synnerlig ledsnad vi af bristande utrymme nödgas att här meddela afslutningen i *betydligt förkortad form*. Denna nödtvungna åtgärd skulle vara oss ännu mera påkostande, om vi ej hade hoppet om en framtida ersättning, i det vi uppmanat den värderade förf:n att utgifva skildringen af Elisabeth Barrett Browning såsom inledning till ett urval af hennes dikter i svensk öfversättning af den hand, som lyckligt återgifvit det i detta häfte meddelade stycke.

Red.n.

(Fortsättning och slut från 1:sta häftet.)

X.

I det föregående har anmärkts att, utom den sociala frågan och kvinnofrågan, ännu ett nutidsspörsmål måst ega djup betydelse för Mrs Browning, sjelf skaldinna och en skalds hustru, det nämligen om poesiens ställning i nutiden och skaldens ställning till poesien.

Liksom »Aurora Leigh» vittnar om mognad men ej ändring i andra tidigare åsigter, så vittnar den äfven om trohet mot den uppfattning af poesien, hvilken varit hennes ungdomsdrömmars. Redan i företalet till sin 1844 utgifna diktsamling har hon vunnit den klarhet öfver sig sjelf, som kom henne att uttala dessa kännetecknande ord: Poesien har för mig alltid varit allvarlig som lifvet sjelft, och lifvet har för mig varit mycket allvarligt. Jag har aldrig skattat åt den tron att poesiens mål är nöjet eller skaldens förströelse för stunden. Jag har gjort mitt arbete inom poesien ur *en synpunkt* som ett arbete, icke som ett hufvudets eller handens arbete, söndradt från min personliga tillvaro, men *arbetat på*

att dikten skulle varda det fullkomligaste uttryck af denna tillvaro, som jag kunde uppnå. I detta yttrande uttalas de grundsatser, som äro de bestämmande i E. B. B:s poetiska moral, nämligen *vördnaden för skaldekallet* och den sanningskärlek, som kom henne att *i dikten ge det trognast möjliga uttrycket af sin personlighet*. Lika mycket medelbart som omedelbart utvecklar hon dessa grundsatser genom »Aurora Leigh».

Man finner af denna dikt att E. B. B. står i strid med den tidsmeningen, att poesien skulle sakna verkliga uppgifter, och således all ingripande betydelse under ett tidsskede, hvars lidelse är handling och ett handlande, som ej afger något stoff till poetisk omdaning och hvars rastlösa kraftutveckling för att taga jorden i besittning icke lemna människorna ro att lyssna till skaldernas dådlösa sånger. En och annan skald, å sin sida mött af denna köld från tidsanden, visar samma likgiltighet mot tiden sjelf och uttalar sin misstro till dennas rätt att i poesien erhålla ett uttryck för sin egenomlighet. Af alla mensklighetens förnekelser af sitt eget väsen har kanske ingen så, som denna, uppkallat E. B. B:s gensägelser. Nutidsarbetets feber skulle dödat poesien? Nej, svarar E. B. B., ty våra odödliga själar lefva, och det är i dem, som poesien födes och lefver. Men poesien får ingen ro för verklighetens kraf, dess plats inskränkes af den materiella odlingens sig vidgande maktområde! Finnas då, menar hon, inga andra verkligheter, med djupare kraf än de materiella? Hafva vi förlorat hemkärleken, fosterlandskärleken, frihetskärleken, sanningskärleken? Men om vi ännu älska, bedja, lida och offra, står då nutiden lösryckt från det förflutnas och från framtidens poesi? Har då icke vår tid, som hvarje annan, »ett dubbelt anlete blickande tillbaka och framåt», mot heliga minnen och mot en ljusare framtid; är icke all vår oroliga äflan ett förklädt hopp om denna framtid? Är det

yttre arbetet ensamt handling och det andligas uttryck, poesien, dådlöshet? Kan då menskligheten ens för detta yttre arbetes utförande umbära idealernas bärkraft, och är det icke denna, som lyfter tidevarf öfver tidevarf? Skulle denna kraft kunna sägas vara borta ur vår tids verkligheter, när alla de föremål äro kvar, i hvilka den i alla tider innehållits? Hvad betyda de former dessa tidsförhållanden ikläda sig, när de dock danas af samma lidelser, förhoppningar och krafter, som evigt förblifva poesimens ingifvelser? Har icke poesien alltid haft till uppgift att genomtränga ytan, för att finna enheten i mångfalden? Och är verkligen vår tid mera orolig, mera sammansatt än någon annan, så innebär detta blott högre uppgifter för skalden, som skall kunna ana hvart de eviga makterna i menniskan drifva henne genom nutidens oro. Tiden är icke kall: »inom ett aftonsamqväms tidsmått förbrukas ofta af oss mera sann lidelse än af Roland och alla hans kämpar». Tiden är icke vorden nyttans träl; påstår skalden detta, saknar han sjelf skaldens syn för den närliggande verkligheten och för dennas sanna mått, sedt på afstånd; en sådan skald »skulle funnit sjelfva Kung Arthurs borg ledsam, som dennes hofskalder otvifvelaktigt gjorde». »Skalden är demokrat» säger Aurora och uttalar dermed samma tanke som Mrs Browning sjelf i »The dead Pan», den att han sviker sin uppgift om han i förnäm likgiltighet gent emot samtiden suckar efter det förflutna. Han skall hvila så innerligt slutet till tidens hjerta, att han kan lyssna till dess oroliga slag och tyda den af tidsmedvetandet kända, men ofta ej förstådda längtan, som i dem klappar.

E. B. B. erkänner att skalden, som går före sin tid, ofta måste känna sig ensam i denna, men denna ensamhet är hans storhet och hans kallelse: han skall stå högre än sin samtid för att kunna lyfta den till sig, han skall gå några steg före sitt folk för att gå framtiden till mötes.

Liksom E. B. B. till medborgaren och till qvinnan på deras frågor gaf svaret i det enda ordet: *älska!* så ropar hon äfven till skalden detta ord, som innefattar allt: *älska din tid* och du skall förstå dess skönhet, *älska människorna* och du skall icke sakna ämne för sånger. Att E. B. B. egde blick för tidens säregna lyten är visst, men äfven i bristen fann hon för skalden ämnen till ingifvelser: skapar icke äfven oviljan poeter? Och då man »fått sina ögon klargjorda af en rättfärdig harms tårar, kan man profetera fram sanningen ur en synd». Om äfven dessa tidens synder vålla skalden ännu andra djupgående lidanden — »skalden, som har tvenne lif, ett hvilket tillhör honom som människa och ett som skald, måste ju lida dubbelt, när redan *ett* lif är fullt af smärtor» — nå väl: är icke smärtan ett döpelseförbund med dikten?

Sedan Mrs Browning besvarat frågan om poesiens ställning i nutiden, blir nästa fråga den huru skalden skall sjunga, eller skaldens ställning till poesien.

Erfarenheten, säger »Aurora Leigh» personlighetens eget lif, är den enda verkliga ingivelse skalden eger. Blott det mänskliga han på ett eller annat sätt genomlevvat, blott det i samtidens lif, som ingått i hans eget, kan skalden besjunga. Det fordras lidelse för att varda en människa, och det fordras lidelse för att en bok skall varda en bok, som också är en människa, men en människa af högre växt; »i hvarje profetisk bok måste strömma mänskligt blod», för att dikten skall ljuda som en ropande röst i samtidens öra.

Härmed är hela E. B. B:s poetiskt-estetiska teori uttalad och här är sambandet mellan denna och den nyss framställda teorin på poesiens för alla yttre omstörtningar oåtkomliga rike, ty detta rike finnes i skaldens egen själ. Och dermed står man inför E. B. B:s egen plats i samtidens poesi, såsom en af de rikaste arftagarne af den byronska skalderiktningen i Europas litteratur, denna grupp, som, utgången ur den romantiska

reaktionen mot upplysningstidehvarvet, slutligen blef reaktion mot reaktionen, och i dikten omsatte de bästa af den franska revolutionens idéer. Stedman sammanställer de annars så vidt skilda skaldepersonligheterna, Byron och E. B. Browning, som typer för det *ideella skaldetemperamentet*: den skälfvande känsligheten, det starka personliga sjäslifvet, idérikedomen, den lyriska kraften hafva de verkligen också gemensamt; men E. B. B. är icke byroniskt lössliten från det hela eller söndersliten inom sig sjelf, och hon kunde därför med mindre fara än Byron följa den grundsats han häfdat, skaldeindividualiteten som diktens ingifvelsekälla, denna innehållsrika grundsats, som Byron uttryckte med orden: *poetry is but passion*. Bland qvinliga diktare har denna den engelska naturalismens grundsats af ingen blifvit följd så helt, som af E. B. B.; deremot var hon jämförelsevis opåverkad af den engelska naturalismens andra strömning, den mera lugna och objektiva åskådningen af naturen och folklifvet, som utmynnar i idyllen och balladen.

Ser man till hvad denna E. B. B:s litterära ståndpunkt betyder för hennes egen poetiska daning finner man i densamma för det första en hufvudorsak till hennes ojämförliga höjd öfver alla andra qvinliga skalder. Hon fick dermed modet att våga, hvad qvinnor sällan vågat: helt lemna sig åt ingifvelsen, odeladt smälta samman med dikten, i stället för att stanna utom densamma. Åtskilligt är taladt om den märkliga företeelsen att, då den subjektiva känslans innerlighet anses vara kvinnans liksom den lyriska poesiens utmärkande drag, kvinnorna dock vanligen äro svaga just i den rent subjektiva lyriken; bland de många skälen härför finnes ett påfallande i den qvinliga känslans skygghet, hvilken ofta gör kvinnans dikt karaktärlös, genom tysta förbehåll och ängsliga försigtighetsmått med den ursprungliga ingifvelsen. Af kvinnan, som af mannen, fordrar dikten personlighetens innersta lif, storsinnadt gifvet så, som E. B. B. gaf det.

Granskaren påpekar vidare huru Mrs Browning genom sin estetiska teori närmar sig den realistiska skolan. Med en öfverblick af kampen mellan falsk idealism och sund realism, samt den andel Robert Browning haft i densamma, skildrar granskaren de afvägar i språkligt afseende, till hvilka makarne Browning gjorde sig skyldiga. Vidare framhålles skaldinnans stundom misslyckade, oftare lyckliga sätt att förmedla dikt och tendens, andligt och sinligt.

Skalden får, menar hon, icke vara formdyrkare, helgande sin konst åt den yttre skönheten ensamt, utan en profet. Skalderna äro

— — — the only truth-tellers left to God
 The only speakers of essential truth
 Opposed to relative, comparative,
 And temporal truths — — —

Denna åsigt, jemte hennes ideella syn på verkligheten, såsom till sitt väsen ande, kom henne att öfverallt, främst i »Aurora Leigh», varna skalden för hvarje slafveri under konventionella konstteorier och uppmana honom att lita på sin andes ingifvelser, hvilka säkrast skapa formen — men på samma gång, som hon uttalar dessa romantikens åsikter fastställer hon den realistiska grundsatsen, att den mot den sunda sinligheten mest trogna form också skall fullast uppenbara anden.

Det är i kraft af denna tro som E. B. B. i nämnda dikt gjorde hvad St. Beuve anmärkt som så ytterst sällsynt hos kvinliga skalder: ett försök att skapa sig en egen diktart. Genom denna ville hon göra en insaga mot den bundna dik- tens ställning till romandiktningen, hvilken syntes henne af samtiden älskad som det egna barnet, medan alltför styfmoderliga känslor rådde i behandlingen af den äldre och fagrare systemen. Kommer realismen till sin rätt i den bundna dikten, då behöfver heller icke, menade E. B. B. poesien öfvergifva den bundna formen för den obundna, såsom varande den enda i hvilken denna sammansatta nutids mångfald skulle kunna rymmas. Då det närvarande dock i så väsentlig grad är stoffet

till skaldens ingifvelser, att icke ens de störste skapande diktare kunnat hindra sin tid att tala genom forntidskaraktärerna, hvarföre, säger E. B. B., icke taga steget ut och låta versen lika väl som romanen gifva nutidsideerna ordet genom nutidsmenniskor? Det är feg eftergift af sin dyrbara rätt, som kommit dikten att smyga sig fram som prosa, i stället för att fortfarande tala sitt modersmål, och taga sin lott af verkligheten, lika väl som romanen. »Äfven vår tid kräfver ett epos» säger hon, och hon har sökt förverkliga denna tanke i »Aurora Leigh». Den berättande dikten, menar hon, behöfver icke afstå från namnet hjeltedikt, därför att striderna flyttas till själens område och gälla tidsandens frågor, deras segrar och nederlag inom en tanke och i ett lifs händelser, eller rättare, i ett tankelofs, ty nu om någonsin äro tankar händelser. Icke kring nya fabler skall det nya epos dansas, utan kring nya ideer; icke fångsla genom det underbara i uppfinningen utan genom den allt rikare uppenbarelsen af allt det evigt underbara i menniskonaturen.

Och sålunda kom »Aurora Leigh», denna unga dotter af det gamla epos, att innebära alldeles samma ämne, som forntidens främsta hjelteepos och nutidens främsta familjeepos, det ämne, som Geijer på tal om *Iliaden* och *Herman und Dorothea* kallar »häfdandet af familjen som den moraliska världens grund», och, ehuru ojämförlig med dessa ideelt sköna verk i fråga om fulländad skönhet, har »Aurora Leigh» genom inträdandet på det individuella själlifvets område fått en för sig egen fågring. Denna är så mäktig, att man i trots af dess brister ryckes med från den vidlyftiga diktens första rad till den sista, in i den rikaste verklighet, med det mest mångskiftande lif, nämligen den andes, med hvilken man strider, lider, jublar. Det är sant att i denna »händelsedik» man ser få händelser hända; men man har sett nog då man sett en människa; det är sant att hela berättelsens intresse är samladt

kring denna enda, men så är också ens eget deltagande, medan man andlös lyssnar till hvarje ord från denna starka personlighet; det är sant att föga vevelferkan uppstår mellan denna personlighet och händelser och menniskor i öfrigt, men det är nog att följa vevelferkan mellan denna själ och detta hjerta; det är sant att det icke är en romanhandlings utveckling vår väntan spännas af, men den är spänd på en själs frihetskamp, förtald med än mera styrka än skaldinnan i »Casa Guidi» besjungit ett folks. Om denna kamp skall vinna seger eller icke — se der den enda fråga med hvilken man genomilar boken. En gång läst så, blir den alltid läst och läsarens omdöme om dess estetiska värde blir partiskt, som för skönheten i ett kärt vordet anlete.

Den yngre litteraturkritiska skolan har läst så. Den har enats om att i »Aurora Leigh» se ett förebud till en ny och berättigad konstriktning, som i denna dikt redan är tillräckligt utpräglad för att »Aurora Leigh» kan anses, som ett af samtidslitteraturens »mest orginella och representativa verk».

Detta omdöme torde vara berättigadt oaktadt den icke lyckade lösningen af uppgiften att ena det s. k. moderna epos, romanen, med den bundna formen. Ty »Aurora Leigh» har ej blott visat poesien nya banor utan är sjelf en sannt poetisk skapelse, hufvudsakligen genom att hafva vågat med lidelse häfda poesiens rätt att realistiskt återge verkligheten. Derföre blef dikten en tidsbild, som bränt sig in i samtidens syn och åt framtiden skall bevara de drag, hvilkas trohet det nutida slägtet erkänt. Att detta mod är en hufvudstyrka i »Aurora Leigh» visar jämförelsen med en samtidig dikt af samma syfte, Tennysons *Maud*, om hvilken Stedman anmärker att skaldens objektiva hållning och bristande hängifvenhet för uppgiften skapat ett mellanting, som hvarken har det fulländade konstverkets helgjutna ro, ej heller det moderna livvets strömmande idérikedom.

Granskaren påpekar i det följande bristerna i E. B. B:s poesi: underskattandet af formens kraf, ringa förmåga af komposition, en alltför stor vågsamhet i uttryck, föranledd deraf att den skönhetsinstikt, som kallas smak ej hos skaldinnan var egentligen medfödd.

Denna skönhetsinstikt, som omedvetet griper rätt och håller måtta kan af vår tids skalder dess mindre umbäras, eftersom poesien, liksom all konst, är stadd i ett öfvergångsskede, under hvilket man lägger åsido det, som ansetts säkert och mönstergilt i bilder och poetiska språkbruk, gör uppror mot tvånget i formerna och undanrödjer det nötta och föråldrade, utan att ännu hafva hunnit skapa det nya. Detta kan äfven i formelt afseende först då stå fram när hela det moderna naturvetenskapliga, historiska, språkliga och religiöst-filosofiska arbetets resultat ingått omdanande i det allmänna medvetandet, och der blifvit kött och blod liksom de gamla föreställningarna voro det ¹⁾. De hvilka, likt Mrs Browning, äro bland dem, som göra stigarne rätta der nästa århundrades sånggudinna skall draga in, de hafva icke kunnat undgå stundens oro. I det närvarande kaotiska tillståndet fann hon sig beröfvad de gamla hjälpmedeln, och att hon i trots häraf kunde finna så många nya, är lika talande för hennes snille som löftesrikt för framtiden. Ty hvad skall icke kunna göras med de nya tonverktygen, af dem, som med finare öra än hennes bruka dem med samma heliga eld! Den sång, som då skall framvälla blir hvarken realism eller idealism, ty idealerna skola stå i ett så oupplösligt samband med verkligheten och verkligheten skall vara så genomträngd af idealerna, att det inre lifvet skall få sin fulla uppenbarelse, men blott genom de mest realistiskt fulländade uttrycksmedel; mot den harmoni som då skall ljuda äro de nutida realistiska konstskapelserna endast att anse som ett stämmande af instrumenten.

Mycket af det, som E. B. B:s samtid kallade poetiska fel i »Aurora Leigh» hade dess författarinna med säker aning funnit

¹⁾ Se i detta afseende Stedmans tankerika inledning till »Victorian poets».

vara, hvad den yngre granskningen erkänt dem verkligen hafva varit, nämligen de yppersta medel genom hvilka samtidens lif med dess skarpa motsatser, dess bländande dagrar och djupa skuggor, dess lidelsefulla oro, dess rastlöst arbetande och sökande ande kunde uttryckas. Alla de drufvor Mrs Browning under sitt diktarlif skördat i lifvets, i tankens, i vetandets, i skönhetens vingårdar, har hon med ifriga händer pressat i denna bägare till en ädel och eldig dryck, full af sötma och styrka — kanske styrka mer än sötma — och iskänker den åt sin samtid med »Aurora Leigh». Drycken har, för att fortsätta bilden, en egendomlig, berusande doft. Denna doft är *stilen*, en af de rikaste poesien eger, en stil af idel bild. Taine säger om densamma, att den skapas i hvarje ögonblick, på hvarje punkt, för hvarje ämne, och är sådan »att man aldrig märker orden utan ställes ansigte mot ansigte med den lefvande tankens flamma, ser dess skälfnings, dess språng, dess snabbt återstudsande spänstighet, dess oerhördt starka vingslag ett underbart språk, sannt in i de minsta enskildheter, det enda som kan spegla det inre lifvets djup och höjder, ingifvelsens flöden, dess anlopp och dess tummel, den häftiga koncentrationen af ideernas massor, de oförutsedda utbrotten af bilder och af ljusströmmar, som likt norrskensflammar utbreda sig i en lyrisk skaldesjäl Poesien så fattad har blott en stil: le cri du coeur triomphant ou souffrant».

Bättre kan icke E. B. B:s stil kännetecknas, utom hvad angår det omdömet: att den skulle skapas ny på hvarje punkt och för hvarje ämne; motsatsen är tvärtom fallet, ty stilen är densamma på hvarje punkt och i hvarje ämne och ingenstädes är detta mera fallet än i »Aurora Leigh» der hon bortlagt den rimmade versen och gripit ett lätthandterligare medel, den i hennes händer så smidiga blankversen, som villigare än hvarje annan böjer sig kring tanken. Men ehuru »Aurora

Leigh» således bjuder det bästa tillfället att iakttaga E. B. B:s poetiska stil, gäller hvad som yttras om densamma hela E. B. B:s diktning.

E. B. B:s stil är i den grad hennes egen, att den oupphörligt öfverraskar genom intrycket af att föremålen här blifvit sedda på ett alldeles nytt sätt, blifvit gripna af en ursprungsfrisk känsla, och sedan med en underbar förmåga af sammanträngdhet uttryckta ofta i ett enda ord, en rad. Hennes sätt att tänka var, som redan är sagdt, helt och hållet skaldens, som icke steg för steg nalkas ideerna utan genom plötslig intuition ser dem i konkreta gestalter och hon uttömmer deras innehåll, medelst korta, aforistiska uttryck, der en enda strof ofta är så rik af tankeguld, att den skulle räcka till att förgylla en hel bok skrifven öfver den. Att här anföra skulle vara att afskrifva. Styrkan och snabbheten af denna inre åskådning, lika kännetecknande för det qvinliga lynnet som för skaldens, göra hennes stil till en stil af korsande blixtrar och gifva hennes dikts innehåll dene genskap, som de praktiske engelsmännen skatta så högt hos sina skalder, och som de kalla »suggestivness» på vårt språk närmast motsvaradt af *tankeväckande*. De mena dermed ej rimmad metafysik eller mörka orakelspråk, utan just den nyssnämnda egenskapen, som i en dikt åt alla håll öppnar nya vägar dem läsaren, sedan han ett ögonblick sett dem belysta i bländande dager, på egen hand och med sitt eget ljus får beträda. Den diktning, som eger en dylik idériakedom, blir städse danande för folkanden, om den äfven ej genom formelt mästerskap blir danande för den poetiska konsten.

Denna egenskap står i närmaste samband med hvad ofvan nämdes, som hufvuddraget i E. B. B:s stil, det nämligen att hon tänker i bild eller snarare i bildserier, der samma tanke genomgår upprepade omklädningar, eller också mångfaldiga bilder samlas kring ett oförändradt föremål, men dessa bilder

äro ej mödosamt hopletade, utan hafva på samma gång som föremålet och oskiljaktigt från detta genomträngt hennes medvetande. Ej heller äro dessa bilder utpressade till sista droppen af poetiskt innehåll, tvärtom: de välla fram i ett sådant flöde, att den ena knappt framträdt förr än en ny flyter in i den förra, alla rörande sig längs samma tankeväg. Plötsligen synes denna afbruten och från ett annat håll närmar sig ett nytt bildtåg, men man finner snart att äfven detta riktar sig mot samma föremål. Mrs Brownings bildspråk har ett liknande skaplynnne med österlandets, hvilket särskildt i den hebräiska poesien gör ett intryck mäktigt som hafvets, när det rytmiskt sänder samma bölja med slag på slag mot samma strand, från hvilken det rullar tillbaka blott för att med ny kraft bestorma den. Denna inbillningens österländska ihärdighet följes hos E. B. B. af en likaledes österländsk egendomlighet hos sjelfva de bilder den föder. Outtömligt rika består deras rikedom sällan af ordprakt, danad af klangfulla ljud och glänsande färgspel; des äro fria från den bildspråkets vanart, som kommer bilden att ljuda väl, men att efter det första intrycket röja sig som endast ord, utan inneboende frändskap till sjelfva ämnet. På samma gång, som E. B. B:s bilder verka ögonblickligt som ett naturintryck och ofta sätta ett helt haf af känslor i rörelse, kunna de genomtänkas och dervid blott vinna en mera gripande skönhet. Deras rikedom består dels i att innehålla mycket mera än som utsäges, dels deri att det utsagda innehåller de mest starka, stora, omfattande liknelser. För en österländskt befryndad fantasi, som E. B. B:s, tager allt öfvermenskliga proportioner, en önskan blir en skakande förbannelse eller en öfverflödande välsignelse, klagan blir förtvifflans jämmer, som söndersliter alla känslans strängar, längtans, sällhetens uttryck äro storm, äro jubel, och denna intensiva känsla finner därför också helst sina bilder från naturens väldigaste företeelser, dess våldsammaste skådespel, dess star-

kaste omskiftningar. Den söker mindre likheter, än den frammanar motsatser, och der likheten uppsökes ter den sig alltid mångfaldigt sammansatt i en sådan grad, att tvenne bildserier kunna synas motsatta då de egentligen äro jämnlöpande. I detta starka språk finnes ingen s. k. bombast, bilderna öfverträffa ej ämnet, ty känslan sjelf är mycket starkare än sina uttryck. Derföre är här stil i hvar rad, ty hvar rad är en personlighets nödvändiga uttryck. Bilderna kunna förefalla temligen långt aflägsna från ämnet, men dock aldrig sökta, ty tanken har genom ett språng närmat dem, och de synas aldrig öfverflödiga, ty alla ordnas så att de utlöpa i en gemensam tankes spets.

Efter en omfattande analys af skaldinnans bildspråk och hennes förhållande till de olika diktslagen öfvergår granskaren till en framställning af hennes egendomliga sätt att för diktens ändamål begagna bilder ur konsten och naturen, framför allt menniskonaturen, samt till hennes egentliga naturskildringar.

Granskaren framhåller derefter de alldeles oomtvistliga och icke blott på ringaktning för formen beroende bristerna i E. B. B:s diktning. Den största af dessa anses vara frånvaron af humor, ehuru detta engelska nationaldrag i hennes brevexling framträder på ett synnerligen älskvärdt sätt.

En af de finaste tolkar af humorns väsen, Börne, kallar känslighet och hån humorns tilldragande och frånstötande pol, mellan hvilka ligger nollpunkten, eller kärleken, der båda blifva humor. Och med tillämpning af denna sats på E. B. B:s *poesi*, eger den visserligen polerna men finner sällan nollpunkten. Ty ehuru hennes verldsåskådning särskildt kännetecknas af kärleken som grundidé, skall man finna att denna kärlek på helleniskt sätt omedvetet med sin sympati omfattar det sköna och stora framförallt, ehuru den anser hela naturen värd kärlek; man skall finna att hennes optimism, hennes hopp om menskligheten mera afser den slutliga harmonien än den närvarande disharmonien. Hon var så känslig för sanning, godhet och skönhet att hon äfven lidelsefullt

frånstöttes af det, som tedde sig som deras motsatser, och hennes poetiska ingifvelse hade ej den lugna, objektiva kärlek, som finner bristen rörande snarare än straffvärd och som med tålmod, med ömhet upplyfter allt för att förklara allt. När E. B. B:s känsla tog diktens uttryck höll den sig på höjderna, och de dällder der det komiska dväljes voro henne då aflägsna; ofullkomligheten, för hvilken hennes realistiska blick ej tillät henne att blunda, var henne en sorg och att på en gång sörja och le var hennes sångmö omöjligt. Denna afskydde lika allvarligt, som hon älskade och hon ville ej närma sig det afskydda, då humorn tvärtom icke skyr något utan leder äfven det vidriga ut i löjets solljus för att blottas och renas. E. B. B. ville deremot nedkalla eld från himlen för att förtära det. Denna eld brinner i hennes hån, härdar hennes skarpslipade qvickhet och adlar hennes satir; hon leker aldrig med sitt vapen, finner ingen glädje i att se det blixtra i luften; hon lyfter det blott för att träffa den lögn, de orättvisor, de villor, som väckt hennes vrede.

I bristen på humor ligger hufvudbristen i Aurora Leigh som verklighetsbild; ej heller bör en verklighetsbild af denna bredd sakna all idyllisk färg, denna glada, blåa remna i molnen, som rent estetiskt frambringar en ypperlig motsats och som för känslan lofvar en klarnad himmel, sedan stormen rasat ut. Lifvets pathos beherrsakar så uteslutande »Aurora Leigh» att man, som skalden sjelf, der måste uteslutande hata eller älska; några enkla hvardagsförhållanden att hvila ut i, några hvardagsmänniskor att skratta åt eller tillsammans med, finner man icke.

Den andra väsentliga svagheten i E. B. B:s diktning anser granskaren vara oförmågan af *objektiv* karaktärsteckning. I skildringen af det i och för sig *individuella* eller för kvinnorna *gemensamma* är hon mäktig af den största psykologiska styrka, men utöfver dessa områden når hon icke. För det tredje var hennes fantasi icke rik i uppfinningen utan blott i bilden.

Man skall sålunda finna att i styrka som svaghet utgör Aurora Leigh så väl den fullständigaste bilden af E. B. B:s

skaldegenius, som af hennes lifsåskådning, liksom den också visade sig hafva varit höjdpunkten af hennes diktning.

XI.

Den viljekraft genom hvilken Mrs Browning, trots tilltagande sjuklighet, 1856 ¹⁾ lyckats afsluta »Aurora Leigh», måste slutligen ge vika för sjukdomens tilltagande styrka. Efter »Aurora Leigh's» afslutande inträdde också snart E. B. B:s diktning i det fjerde och sista skedet, eller afmatningens, under hvilket, som redan anmärkt, den alltmer stegrade poetiska formlösheten, jemte den svåra och oupphörliga sjuklighet under hvilka hennes sista år voro hemfallna, allt mera minskar dess kraft. Hennes diktning tillhör under dessa år nästan uteslutande den nu åter tända italienska frihetsstriden, och under den oförminskade hänförelsen för denna fann hon stundom ännu toner så sköna, att de återkalla allt det välljud, som bott i hennes nu bristande strängar, på samma gång som denna hänförelsens glöd och den feberspänning den underhöll, än snabbare förtärde hennes eldsjäls bräckliga omhölje. Dikterna från nämde tid äro utgifne under titlarne *Last poems* och *Poems before congress* och för att bära vittne om den poesiers höjd hvilken Mrs Browning stundom ännu beträdde, vilja vi af dessa dikter påpeka »A Court lady», »Parting lovers» och »Mother and poet», en dikt der icke en rad kan utbrytas till anförande ty hvar rad samverkar till det kanske högsta uttryck, som moderssmärtans och fosterlandskärlekens förenade lidelser vunnit inom dikten.

En af E. B. B:s sista dikter var en helsningssång till H. C. Andersen vid dennes besök i Rom i Maj 1861, i hvilken hon under en vexelsång mellan södern och nordnämner bådas bästa gåfvor till människorna och sålunda kastar en af-

¹⁾ Redan 17 år efter dess första utgifvande utgången i *tretton* upplagor.

skedsblick på de inflytanden, som för hennes egen utveckling varit så djupt bestämmande. Hon var då redan inne i dödens skuggor, men de omslöt henne icke förr än hennes öga fått skönja gryningen af Italiens uppgående frihetsdag. Hon dog den 29 Juni 1861 i Firenze. Vid hennes der bäddade graf sörjde samman med England Italiens nu enade folk, hvars frihetssak hon sjungit i odödliga sånger och hvars hopp hon tolkat under tider då det sjelft förtviflat.

Om man i en sista återblick på denna vårt århundrades största qvinliga skald, samlar de i det föregående spridda dragen, framstår bilden af ett lyrisk temperament, elektriskt känsligt åt hvarje håll; med hänförelsen till sitt kännemärke och bildspråket till sitt uttryck; med en sällsynt djup aningsförmåga, en lidelse för sanningen, hvilka stärktes af en mångsidig bildning; en rik, stolt och fint danad personlighet, med en så modern styrka i känslans sjelfmedvetenhet, att hon blef individualitetens skaldinna och i denna subjektiva anläggning egde sin storhet. I följd häraf har hon åt qvinnolitteraturens århundrade gifvit ett typiskt diktverk af skaldens och särskildt den qvinliga skaldens utveckling, ett diktverk, genom hvilket den engelska poesians individualitetsgrundsats eger ett af sina högsta uttryck i en personlighet, som är skaldens egen och i en konståsig, som häfdar att i poesien »själarnes tid är kommen». Från den engelska naturgrunden stammar den lidelse för frihet och rättvisa, hvilken band hennes namn och diktning till en af århundradets stora frihetsbragder och den syn för verkligheten, som kom henne att häfda att diktens rötter bli starkare ju djupare de tränga ned i samtidens lif. Under ett tidsskede, då misstyding af frihetens och personlighetens begrepp och känslan af det närvarandes brister hos den skaldeflock hon tillhörde ofta vardt tygellös sjelfviskhet, förtviflan eller förakt — förnekelse af allt hopp både för tiden och evigheten — bibehöll hon en orubblig tro på mänsklig-

heten, på poesien och på Gud. Med ett österländskt djup i den religiösa känslan, med inbillningens, hjertats och viljans hänvändning till Gud och det goda enade hon en hellenisk tro på mensklighetens, på all naturens oförstörda gudsgemenskap, och hennes religion blef därför icke *någon* nutidskyrkas eller filosofis, men hade i sig en dagerstrimma af framtidens, som väl torde komma att sammansmälta alla nu kända sanningsformer.

Ett med denna tro var hennes öfvertygelse att i och genom sin egen skaldeingifvelse erhålla en vidgad uppenbarelse af de eviga sanningarne, och den förband sig med den engelska pligtkänslan och handlingsdriften för att i ett utvecklingskede, då poesien af allmänheten och af skalden sjelf ensidigt sökes för den yttre skönhetens skull, häfda skaldens kall såsom en siars och diktens uppgift såsom en religiös och reformatorisk. Härigenom blef hennes diktning bland deras, som anat och förberedt framtidens verklighetspoesi; ehuru hon sjelf ej nått den fullkomliga skönheten, som sällan framstår i ett under bildning varande litterärt tidsskede, har hon varit en troskämpe för det nya och frukterna af den kärlek hon framför någon samtidens skald egnat poesien ega sin värde-mätare i hennes egna ord: *att konsten är stor, men kärleken är större*. Slutligen har E. B. Browning, i en tid af strid om qvinnans natur och om qvinnans frigörelse — en strid under hvilken den vaknade qvinliga personlighetens sjelfbevarelse-drift förenat sig med tidens andre tviflare till angrepp på äktenskapet — förkunnat qvinnorna att deras högsta frigörelse, likasom männens, innebäres i *det sanna äktenskapet*. Och hon har förkunnat detta, ej blott genom en dikt af skönhet, utan äfven genom hvad som är oändligt mera värdt än en dikt: genom ett lif.

12. Barnens klagan.

Efter *Elisabeth Barrett Browning*.

Sorgerna med ären eljest komma, — lyssna:
 hvarför jemra sig de små?
 Moderssmekning bringar gråten ej att tystna,
 och hvad skall väl lindra då?
 Lammen bräka uppå äng och renar,
 fogelungen qvittrar, trygg och glad,
 hjortkalf leker under skogens grenar,
 knoppen sväller uti solens bad.
 Men de späda? — Bröder, mäkten I att fatta
 denna klagan utan ord?
 Bittert snyfta de, när andra glädligt skratta
 på de fries fosterjord!

Bröder, ha'n I frågat barnen hvi de klaga,
 hvi de fälla tår på tår? —
 Åldringen må sorgens tunga börda draga
 för »i morgon» och »i går»;
 gammalt träd med torra grenar lutar,
 gammalt sår för slagen ömmast är,
 gamla året uti drifvor slutar,
 gamla drömmar springa tyngst i sär.
 Men de späda? — Sina hufvuden de gömma,
 värnade af modershand ...
 Bröder, frågen dem, hvi deras tårar strömma
 i vårt glada fosterland.

Och de blicka upp och vända sina ännens
 bleka allvar oss emot ...

Barnens späda kinder färade som männens
 af en ångest utan bot!

Och de svara: »det är tungt att trefva
 genom lifvets mörker, må'n I tro.

Vi, som hafva tröttnat på att lefva,
 tråna fåfängt efter grafvens ro.

Fråga barnen ej hvi snyftande de famla,
 öfvergifna, utan hopp:

o, det är så kallt, och endast för de gamla
 grafvarna man skottar opp!»

»Men i alla fall — de säga — kan det hända,
att som barn ändock vi dö:

Lilla Alice dog i fjol och skall ej återvända
från sin graf i vinterns snö.

Men vi sågo, rum fanns ej för tvänne
i den trånga gropens lägerstad ...

Ingen skall ur sömnen drifva henne
till den nya dagens släp å stad!

Luta lyssnande dig ned mot jorden;
lilla Alice klagar icke mer:

allt är nytt, en annan är hon vorden,
ögat strålar nu och munnen ler ...

Och hon hvilar medan klockljud sväfva blida
öfver hennes dunkla vrå.

Ljufligt — säga barnen — om från ve och qvida
vi som Alice hädan gå!»

Om förintelse och dödens sömn de drömma,
dessa små, i lifvets vår,
och i grafvens hvita svepningslin de gömma
sina öppna hjertesår. —

Kommen, barn, från edra mörka grufvor,
sjungen, barn, som trastarne på gren,
plocken vifvorna på ängens tufvor,
leken, barn, i sommarsolens sken!

Men de fråga: »glänsa vifvorna så granna
som den smälta slagg kring härd?

Unna oss att i vår tunga skymning stanna
fjerran från er ljusa verld!»

»Leka — säga de — med våra krumma leder,
vi, som aldrig lekt förut.

Komme vi bland blommorna, vi sjönko neder,
för att sofva en minut.

Trötta äro vi och knäna skälfva,
om vi gå, vi stappla snart omkull,
och för ögonen, som tunga hvälfva,
högröd blomma vore mörk som mull.

Dagligdags i grufvans stenkolsrök vi bända
malmen ur granitens håll!

Dagligdags vi centnertunga vefvar vända
ifrån morgon och till qväll!»

»Dagligdags de tunga hjulen gå — och kalla
ilar hvina oss emot ...

Tinningarna bränna, hjertats pulsar svalla,
golfvet gungar vid vår fot:

allt är utan fäste: dagern darrar,
 molnen skälfva i det höga blå,
 flugan raglar under takets sparrar,
 allt går rundt — rundt — rundt — och vi också.
 Dagligdags vi lyssna till de evigt samma,
 dånande och tunga slag,
 och ibland måhända snyftande vi stamma:
 »hvila — om ock blott en dag!»

Stanna hjulen! Unna dessa små att luta
 kind mot kind och mund mot mund!
 Stanna hjulen! Unna dem en gång att njuta
 af sin korta morgonstund!

Tala om en högre rymd än denna,
 om en kraft, som ej den döda är!
 Låt de lefvande få lära känna
 lifvet, och hvad lifvet innebär! —
 Dagligdags de rulla, hjulen, och i bruset
 lifvets prägel nötes bort,
 och de späda själar, arfvingar till ljuset,
 mista synen inom kort.

Bröder, lären dem att höja knäppta händer-
 bedjande mot ljusets hem,
 att den evigt Helige der ofvan vänder
 fadersfamnerna ock mot dem!

Men de säga: »hur skall Gud oss höra,
 när de rassla, hjulen, dagen lång?
 Kan vår gråt ett menskohjerta röra
 eller hejda vandrarns lugnå gång?
 Och ej höra vi — ty hjulen dånå tunga —
 dem som tala utanför:
 undra då att Gud, kring hvilken änglar sjunga,
 våra snyftningar ej hör!»

»Tvänne ord i våra tankar evigt dröja,
 aldrig blekna de och fly:
 'Fader vår' vi hviska drömmande och höja
 blicken emot nattlig sky.

O, vi hoppas att de brutna ljuden
 stiga darrande mot ljusets land;
 att Han nåderikt, den gode Guden,
 skall oss taga i sin starkhets hand!
 'Fader vår' — men om Han velat sig förbarma,
 Han, som bär en faders namn,
 säkerligt Han talat, vinkande oss arma:
 'skynden i min öppna famn!'»

»Nej, o nej — de säga — medan strida tårar falla:
 Han är döf och Han är stum;
 fogden, som har rätt att piska och befalla,
 fyller — säges oss — Hans rum!
 Himlen öfvergifven är och öde,
 skyar bölja i den mörka rymd,
 Herren och Hans änglar äro döde
 och vår syn af tårarne är skymd!» —
 Hören I förnekelsen från barnamunnar,
 mine bröder, hören I?
 Menskans kärlek Skaparn och Hans magt förkunnar ...
 Arma barn: förbi, förbi!

Frågen icke, hvarför barnen tårar falla
 i den mörka nattens brus!
 Solen ej de sett och ej dess ursprungs källa,
 evighetens morgonljus:
 sorgen är dem ej till skola vorden;
 vandan vyssas ej af fridens salm:
 äro slafvar, fjettrade vid jorden
 och martyrer utan hoppets palm:
 äro böjda som af år, och ensam blifna,
 utan tro på någonting;
 äro tidens hittebarn, som öfvergifna
 stappla snyftande omkring!

Qvalda blickarne ur hvarje sjunket öga
 med förskräckelse oss slå,
 ty vi spåra drag af deras änglar i det höga
 hos de öfvergifna små. —
 »Grymma folk — de säga — skall du trampa
 barnahjertan som en fotapall
 och med jernbeslagna sulor stampa
 i det rykande, det röda svall?
 Blodet stänker öfver guldets, som du hopar,
 fläckande din stolta stråt! —
 Mannens vrede ej så högt mot himlen ropar
 efter hämd, som barnets gråt.»

Edv. Fredin.

13. Thekla Knös.

1815—1880.

En vemodig skugga af det forna Upsalalifvet har i dessa dagar med minnet af Thekla Knös dragit oss förbi. Geijers och Atterboms skyddsling, Hans Järtas och Malla Silfverstolpes hängifna om ock något beklämda beundrare; Agnes Geijers och Ava Wrangels förtrogna; en Toréns, en Beckmans, en Carlssons, en Gunnar Wennerbergs, en Curry Trefenbergers, en P. Munchs, en Olof Eneroths, en Pontus Wikners sympatiska väninna, på slutet äfven en Adolf Lindblads sångmö, står Thekla med sin rena, stundom väsenlösa poesi, sin sväfvande gestalt, sin vidtfamnande godhet, för vårt minne lik en dimbild, omslutande en storhetsverld från skilda åldrar, men slutligen upplösande och förlorande sig sjelf i sträfvan att räcka till för alla.

I dikt som lif har Thekla Knös gifvit sig sjelf för andras glädje. En sådan gåfva gifves ej förgäfves, ett sådant lif förgår ej spårlöst, om det ock skenbart gått under af bristande sjelfbevarelse-drift. Theklas dikter skola gläda och rena kommande släkten så länge sinnet för »det enklas poesi», och »oskuldens vishet» lefver; hennes lefnads saga skall, om den en gång af kärleksfull hand tecknas, gifva ej blott glada poetiska bilder utan ock allvarliga lärdomar. Här tillåter oss utrymmet endast att i största korthet uppdraga konturerna af den älskliga skaldinnans lif och diktarverksamhet.

Thekla Knös, född 1815, lefde med sin moder, den sinnrika Alida Knös, ett idealiskt lyckligt samlif, i närmaste um-

gånge med Geijer och hans samtida och i förtrolig bekantskap med vexlande kretsar af utmärkte, poetiskt begåfvade unge män, hvilka gästade ungdomens stad, för att efter fullbordade studier lemna rum för andra. Långe i tysthet och blott för modern nedskref Thekla sina dikter, hvilka dock småninngom spredos inom vänkretsen, och slutligen, på kraftig uppmaning af Geijer och med förord af Atterböm, utkommo i tryck, första delen 1852, andra delen 1853, den senare innehållande bl. a. en större, *1851 med svenska akademis stora pris belönad diktcykel, Ragnar Lodbrok*. Sagokretsen *Elfvornas qvällar* utkom 1852. Utom några mindre dikter, offentliggjorda dels i denna tidskrift, dels i kalendrar, återstår af hennes utgifna arbeten att nämna endast en påbörjad serie af minnesteckningar: *Fotografier af det forna Upsala-lifvet*, utgifna 1864, och af stort värde för bedömandet af de skildrade personernas lif och skaplynnne, samt en vacker skildring af *Israel Hwasser* i denna tidskrift, nionde årgången.

Sedan hon sett Geijer, Atterböm och flera andra sina närmaste vänner gå bort, och derefter under en långvarig och plågsam sjukdom vårdat sin moder, och följt äfven henne till grafven, angreps Thekla, såsom det sades i följd af återhållna tårar, af ett nervlidande, visserligen af lindrig art, men efter hvars öfvervinnande hon dock aldrig fullt återfick sin spänstighet. Hon återkom dock till Upsala, indrogs der på nytt i den mest begåfvade ungdomens krets och blef allas vän och förtrogna.

I slutet af 1868 läste man i Posttidningen att en samling erotiska sonnetter af Thekla Knös belönats af Svenska Akademien med 2:dra priset. I början af 1869 spred sig bland hennes vänner den smärtsamma underrättelsen, att hennes gamla lidande återkommit i obotlig form, och först nu, elfva år senare, kommer glädjebudet att döden förlösslatt den arma.

Så har den kämpande anden fått ro:

»Allt är redo. Se den egna viljans
Vilda, skygga dufva hvilat så stilla,
Tyst, med bundna vingar och bäfvande hjerta,
Gud! på ditt altar.»*)

Esselde.

14. Boköfversigt.

Berättelser ur svenska historien af *And. Fryxell*. 46:te och sista delen. Stockholm 1879, L. J. Hiertas förlag. Pris 3 kr.

Vår ungdoms käre vägledare inom fäderneslandets häfder, *Anders Fryxell*, har nyligen med den 46:te delen avslutat sina »Berättelser ur svenska historien». Denna del vittnar om samma outröttliga arbetsförmåga och osvikliga mod i kampen för egen öfvertygelse, som de föregående, tillika med en, ända in i senaste ålder bibehållen klarhet i stilen och en beundransvärd förmåga att gruppera och gifva öfverskådliga sammanfattningar af grunddragen i ett gifvet tidsskedes företeelser. Så måste den öfverblick af den s. k. frihetstidens ledande grundsatser och personligheter på olika kulturområden, som bildar innehållet af den sista delen, erkännas vara af en mästarehand uppdragen, om ock mången vid läsningen äfven af denna del torde finna sig manad att se saker och personer ur annan synpunkt, och att bestrida riktigheten af vissa slutsatser, till hvilka förf:ns starka och öppet uttalade förkärlek för folksoveränitetens grundsats och det republikanska styrelsesättet ledt honom. »De forna pojkarne», som med förtjusning läste Fryxells' första berättelser, dessa tio delar, som gingo, så att säga, från hjerta till hjerta, hafva blifvit »män i staten», och läsa nu med andra ögon än förr. Berättelserna sjelfva hafva

*) Dikter af T. K. Första delen, sid. 95.

vuxit ut till en hel annan volym, ett helt annat skaplyne och syfte. Kritiken har gjort sig ett allt större rum, så hos förf:n som hos hans läsare, och å ömse sidor har man kanske i hettan af sanningsifvern någon gång skjutit öfver målet. Men — »Litet gnabb ibland skadar aldrig grand», blott man älskar sanningen och söker ställa henne klar, hvar från sin synpunkt.

Huru som helst, *med* eller *mot* Fryxell i vissa stridsfrågor, hafva vi alla med rörelse och tacksamhet emottagit det jätteverk, den åttiofyaårige förf:n nu med varm hand gifvit sitt folk, öfvertygade att hvad godt och sannt och fosterländskt väckande det innehåller, skall förblifva, i trots af all kritik, och bilda en kraftig insats i vårt kulturarbete.

Vi hafva för öfrigt bland nyutkommen litteratur att nämna: *Svenska folkvisor* af Geijer och Afzelius, nya upplagan utgifven af *Bergström* och *Höijer*, hvars 4:de häfte utkommit, och som vi hoppas framdeles få anmäld af en sakkunnig hand; — *Historisk lektyr*, månadsskrift af *Ernst Wallis*, hvars 2:dra häfte blifvit oss tillsändt, innehållande bland annat ett märkligt samtal mellan Napoleon och Metternich rörande Bernadotte; — *Franska revolutionens qvinnor* af *A. Hedén*, fortsatt med häft. 3 och 4, af hvilket arbete vi i nästa häfte skola lemna en öfverblick; — *Victor Hugo och det nyare Frankrike*, en litteraturhistorisk studie, hvars förf., som tecknar sig *P. A.*, ådagalägger en stor beläsenhet och en ovanlig förmåga att behandla det vidlyftiga materialet, allt i förening med den varmaste kärlek till ämnet. Det är, så vidt vi känna, det första litteraturhistoriska verk af större omfång och värde, författadt af en svensk qvinna; och på samma gång vi lyckönska författarinnan till framgången af hennes arbete, glädja vi oss åt att den inhemska litteraturen riktats med ett godt verk öfver en personlighet och ett tidsskede, hvilka alltid skola komma att ega verldshistorisk betydelse. — Till slut nämna vi den begåfvade föreläsaren, herr *N. Hj. Strömers* föredrag: *En färd genom verldsrymden*, häft. 1 och 2; — fortsättning af *Sveriges historia* med illustrationer, af *Nordisk Familjebok*, samt af de periodiska skrifterna: *Finsk Tidskrift*, *Teologisk Tidskrift*, *Hemvännen* och *Djurvännen*, hvilken senare vinner ett allt rikare innehåll, riktadt på kloka praktiska ändamål, hvarför den icke borde saknas i något hem, der man på en gång älskar och vill draga bästa nytta af djuren.

Öppentamönster från Bängkläde (Skåne)

